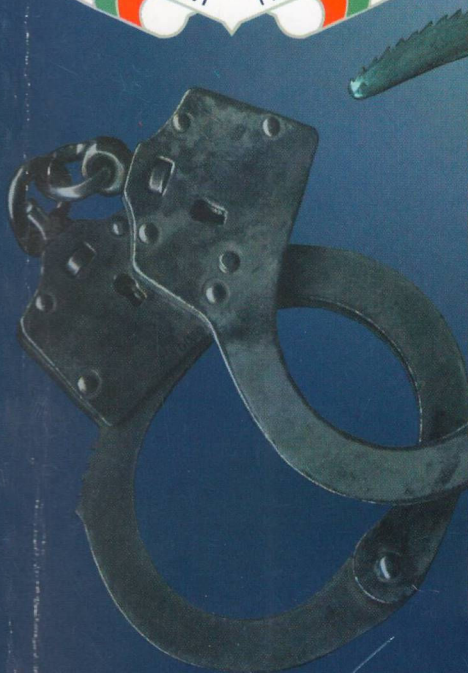

ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ПОЛИЦЕЙСКАТА ПРАКТИКА

Наръчник за обучение
на сержанти от полицейските служби

ФОНДАЦИЯ БЪЛГАРСКИ АДВОКАТИ ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ПОЛИЦЕЙСКАТА ПРАКТИКА

**Наръчник за обучение
на сержанти от полицейските служби**

Авторски колектив
Ръководител Бойко Иванов Славчев
Анастасия Димитрова Маркова
Кристина Димитрова Дилова

Издание на Фондация
Български адвокати за правата на човека
София, 2002
Всички права запазени

СЪДЪРЖАНИЕ

Въведение.....	5
----------------	---

Използвани съкращения.....	8
----------------------------	---

ГЛАВА ПЪРВА

Органи и правни средства за защита правата на човека в рамките на Съвета на Европа

1. Съвет на Европа

1.1. Създаване, цели, условия за членство.....	9
--	---

1.2. Начин на функциониране.....	10
----------------------------------	----

1.3. Въпроси и отговори.....	11
------------------------------	----

2. Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи

2.1. Място на Конвенцията в системата от международни споразумения за правата на човека.....	12
--	----

2.2. Органи и правни средства, осигуряващи спазването на ЕКПЧ.....	13
--	----

2.3. Влияние на решенията на Европейския съд по правата на човека върху практиката на полицейските служби.....	16
--	----

2.4. Въпроси и отговори.....	18
------------------------------	----

3. Европейска конвенция за предотвратяване на изтезанията

3.1. Европейски комитет против изтезанията.....	19
---	----

3.2. Задължения на полицейския служител при посещение на ЕКПИ.....	21
--	----

3.3. Резултати от посещенията на КПИ.....	22
---	----

3.4. Въпроси и отговори.....	25
------------------------------	----

ГЛАВА ВТОРА

Основни права и свободи на човешката личност

1. Право на живот.....	26
------------------------	----

2. Забрана за изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание.....	28
--	----

3. Право на свобода и сигурност на личността.....	30
---	----

4. Право на справедлив процес.....	35
------------------------------------	----

5. Право на зачитане на личния и семейния живот.....	37
--	----

6. Свобода на мисълта, съвестта и религията. Свобода на изразяването на мнение.....	40
---	----

7. Свобода на мирни събрания и сдружавания.....	43
---	----

8. Свобода на движение на територията на договарящата държава, на избор на местожителство в пределите ѝ и на напускане пределите на страната.....	46
9. Право на свободно и безпрепятствено ползване на собствеността.....	48
10. Експулсиране.....	50
11. Забрана за дискриминация.....	53
12. Право на ефикасно средство на защита пред национален орган.....	55

ГЛАВА ТРЕТА

Полицейската практика в защита на правата на човека

1. Задържане на лица.....	58
2. Използване на физическа сила и помощни средства от полицейски служители	62
3. Употреба на оръжие от органите на МВР.....	65
4. Провеждане на разпит от полицейски служители (вземане на обяснение)... ..	70
5. Осъществяване на конвойна дейност.....	72
6. Установяване самоличност.....	75
7. Личен обиск.....	79
8. Проверка на лични вещи и превозни средства.....	82
9. Проверка на помещения.....	84

ВЪВЕДЕНИЕ

АНАЛИЗ НА СЪЩЕСТВУВАЩИТЕ УЧЕБНИ ПОСОБИЯ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА, ПРЕДНАЗНАЧЕНИ ЗА ОБУЧЕНИЕ НА ПОЛИЦЕЙСКИ СЛУЖИТЕЛИ

СПИСЪК НА УЧЕБНИТЕ ПОСОБИЯ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА ЗА ПОЛИЦЕЙСКИ СЛУЖИТЕЛИ

В момента в Центровете за специализирана професионална полицейска подготовка на Министерството на вътрешните работи, в които преминава първоначалната подготовка на бъдещите полицейски служители, няма утвърдено учебно пособие по проблемите на правата на човека. При представянето на тази проблематика преподавателите могат да ползват следните помагала:

1. “Полицията и правата на човека”, автори Алън Райт, Димитър Йотов, Ралф Крошоу, издание на Център АСЕТ
2. “Правата на човека и полицията – наръчник за практически насочено обучение”, автор Ралф Крошоу, издание на Дирекцията по правата на човека на Съвета на Европа.

Обучаемите полицейски служители могат да ползват следните пособия:

1. “Международни стандарти по правата на човека за правоохранителните институции”, джобен наръчник, издание на ООН
2. “Полицейска практика и права на човека - европейско въведение”, автор Марк Тейлър, издание на Дирекцията по правата на човека на Съвета на Европа
3. “Посещение на Комитета за предотвратяване на изтезанията – за какво става дума?”, автор Лене Уендланд, издание на Асоциацията за предотвратяване на изтезанията и Съвета на Европа.

АНАЛИЗ НА СЪДЪРЖАНИЕТО НА УЧЕБНИТЕ ПОСОБИЯ

“Полицията и правата на човека” с автори Алън Райт, Димитър Йотов и Ралф Крошоу включва два основни текста по проблема. Алън Райт разглежда взаимовръзката между правата на човека и полицейската професия, различните модели на организация на полицейските служби и проблема за отношението между полицейската етика и правата на задържаните. Димитър Йотов подробно представя основните международни стандарти и механизми за защита правата на човека, като прави опит да ги обвърже с действащото българско законодателство. Предвид факта, че изданието е от 1999 г., в него не са отразени последните промени в НПК, които са от съществено значение за прилагане на стандартите на Европейската конвенция за правата на човека. Поради по-академичния си характер пособието е по-подходящо за ползване във Висшия институт за подготовка на офицери, и може да служи като източник на информация по определени теми за преподавателите от полицейските училища. Наръчникът за практически насочено обучение, издание на

Съвета на Европа, е предназначен за преподаватели, водещи програми за правата на човека в полицията. Всяка от отделните глави на наръчника е посветена на отделно право или права на човека, свързани с полицейската работа, и защитени от отделен член или членове на Европейската конвенция за правата на човека. Първата част от всяка глава съдържа цитати на съответното право или права на човека и заглавия на основните документи, свързани с тяхната защита. Втората част съдържа серия от учебни казуси за групова дискусия, насочени към съответното право или права, разгледани в главата. В третата част се предлагат коментари и насоки, които да улеснят преподавателите при подготовката и провеждането на обучението. Наръчникът включва две приложения. Първото представя по глави заключения и решения на Европейската комисия и Европейския съд по правата на човека, а второто включва пълните текстове на Всеобщата декларация за правата на човека, Европейската конвенция за правата на човека, Европейската конвенция за предотвратяване на изтезанията и на други важни документи, свързани със защитата на правата на човека и полицията.

Наръчникът представлява систематизирано пособие, което ориентира преподавателя при структурирането на учебните занятия и групира в голяма степен необходимата информация по темата. Като негови недостатъци можем да отбележим:

- липсата на адаптирани за българската действителност казуси, тъй като включените в наръчника отразяват полицейската практика в Босна и Херцеговина (този недостатък предстои да бъде отстранен в новия вариант на изданието, който ще бъде публикуван през 2002 г.);
- липсата на акцент върху националното законодателство (поради замисъла на наръчника като помагало за обучители във всички страни-членки на Съвета на Европа).

Джобният наръчник “Международни стандарти по правата на човека за правоохранителните институции” включва цитати от най-важните текстове, свързани с правата на човека и полицията. Липсва разясняване и обосновка на тези текстове, така че тя трудно може да бъде използвана в първоначалното обучение на полицейски служители поради схематичния характер на представяне на информацията.

Краткият справочник “Полицейска практика и права на човека – европейско въведение” е предназначен за ползване от участниците в програмите за обучение по права на човека в полицията. Като структура той следва Наръчника на преподавателя за практически насочено обучение. Недостатъците на помагалото идват от прекалено голямата целева група, за която е предназначено – полицейски служители от всички страни-членки на Съвета на Европа, поради което няма възможност то да бъде адаптирано към националната специфика в нашата страна.

Брошурата на Асоциацията за предотвратяване на изтезанията и Съвета на Европа “Посещение на Комитета за предотвратяване на изтезанията – за какво става дума?” засяга конкретен аспект от приложението на Европейската конвенция за предотвратяване на изтезанията. Целта е полицейските служители да се

запознат с начина на работа на Комитета за предотвратяване на изтезанията и правомощията на неговите членове при посещение в полицейско управление. Брошурата е изградена на принципа “въпроси и отговори” и дава достатъчно конкретна информация как трябва да действат полицейските служители при посещение на членове на комитета. Тя може да се използва като допълнително помагало при обучението по права на човека, тъй като разглежда само един отделен аспект от темата.

НЕОБХОДИМОСТ ОТ РАЗРАБОТВАНЕ НА НОВО УЧЕБНО ПОСОБИЕ ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА, ПРЕДНАЗНАЧЕНО ЗА ПОЛИЦЕЙСКИ СЛУЖИТЕЛИ

На базата на направения анализ на съдържанието на съществуващите учебни пособия по правата на човека можем да формулираме следните изводи:

1. След разработване на новото издание на Наръчника за практически насочено обучение, в което ще фигурират адаптирани за българската действителност учебни казуси, преподавателите в полицейските училища ще разполагат със сравнително пълно учебно помагало за подготовка на учебните занятия.
2. Брошурата “Посещение на Комитета за предотвратяване на изтезанията – за какво става дума?” може да се използва като допълнително помагало, тъй като засяга само един аспект от темата за правата на човека и полицията.
3. Единственото помагало, предназначено за пряко ползване от полицейски служители при първоначалното им обучение по правата на човека - справочникът “Полицейска практика и права на човека – европейско въведение”, не е достатъчно добре адаптиран за българските условия.
4. Съществува необходимост от разработване на ново учебно пособие по правата на човека, предназначено за първоначалната подготовка на обучаемите в полицейските училища.
5. В случай, че се пристъпи към разработване на такова учебно пособие, е добре да се вземат предвид следните препоръки:
 - учебното пособие да представи в достъпен вид системата от органи и процедури за защита на правата на човека, развити в рамките на Съвета на Европа, като се подчертае разликата със структурите на Европейския съюз (целта е този материал да се използва в модула по евроинтеграция, включен в програмата за обучение);
 - представянето на различните права съгласно Европейската конвенция за правата на човека да се обвърже не само със съответните членове на ЕКПЧ, но и с българското законодателство, за да се покаже на обучаемите, че това е ангажимент, поет и конкретизиран от нашия законодател;
 - да се включи отделна част, разглеждаща полицейските действия, при които може да се стигне до нарушаване на правата на човека, за да се подчертае връзката между упражняването на полицейските правомощия и стандартите, свързани със спазването на правата на човека.

ИЗПОЛЗВАНИ СЪКРАЩЕНИЯ

СЕ	Съвет на Европа
ЕС	Европейски съюз
ПАСЕ	Парламентарна асамблея на Съвета на Европа
ЕКПЧ	Европейска конвенция за защита на правата на човека и основните свободи
ЕКПИ	Европейска конвенция за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание
ООН	Организация на обединените нации
КПИ	Европейски комитет против изтезанията
КРБ	Конституция на Република България
НПК	Наказателно-процесуален кодекс
НК	Наказателен кодекс
ЗМВР	Закон за Министерството на вътрешните работи
ЗСРС	Закон за специалните разузнавателни средства
ЗМСМ	Закон за митингите, събранията и манифестациите
ЗЧРБ	Закон за чужденците в Република България
ЗБДС	Закон за българските документи за самоличност
ЗАП	Закон за административното производство
УБДХ	Указ за борба с дребното хулиганство
ДВ	Държавен вестник
МПС	Моторно превозно средство
СРС	Специално разузнавателно средство
МВР	Министерство на вътрешните работи

ГЛАВА ПЪРВА

ОРГАНИ И ПРАВНИ СРЕДСТВА ЗА ЗАЩИТА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА В РАМКИТЕ НА СЪВЕТА НА ЕВРОПА

След прочитането на тази глава ще можете да получите отговор на следните въпроси:

1. Какво представлява Съветът на Европа и защо играе такава важна роля за гарантиране правата на човека?
2. Как решенията на Европейския съд по правата на човека могат да променят практиката на полицейските служби в много страни?
3. Как трябва да действам, когато в полицейското управление дойдат на посещение представители на Европейския комитет против изтезанията?

1. СЪВЕТ НА ЕВРОПА

1.1.СЪЗДАВАНЕ, ЦЕЛИ, УСЛОВИЯ ЗА ЧЛЕНСТВО

Съветът на Европа е създаден на 5 май 1949 г. в Лондон с подписването на договор за статута му. В началото в него членуват 10 страни: Белгия, Франция, Люксембург, Холандия, Великобритания, Ирландия, Италия, Дания, Норвегия и Швеция. Целта на този Съвет е “да постигне по-голямо единство между неговите членове, в името на запазването и реализирането на идеалите и принципите, които са тяхно общо наследство, и да улесни техния социален и икономически прогрес”. Първите заседания се провеждат в гр. Страсбург, Франция, който става и постоянно седалище на Съвета на Европа. Скоро след създаването му той приема и една от най-важните си конвенции – Европейската конвенция за правата на човека и основните свободи.

Тази организация е създадена, за да отговори на очакванията след края на Втората световна война. Общественото мнение вижда в нея възможност да бъдат изразени различните политически тенденции и основни стремежи на европейците. Процесите на икономическа интеграция между отделните държави, обаче, се развиват в рамките на друга организация - Европейския съюз.

Да уточним понятията!

Често Съветът на Европа /СЕ/ се бърка с две други понятия-Европейски съюз и Европейски съвет.

Европейският Съюз /ЕС/ има 15 страни-членки и първостепенната му цел е постигането на тяхната икономическа и политическа интеграция. България е в процес на преговори за присъединяване към тази организация. Всички държави-членки на ЕС членуват и в Съвета на Европа. Една от причините за объркването е, че знамето с дванадесетте златни звезди на син фон, което е символ на Съвета на Европа, през 1986 г. е прието за символ и на Европейския съюз.

Европейският съвет е редовна среща /поне два пъти годишно/ на държавните глави или на правителствените ръководители на 15-те държави-членки от Европейския съюз, на която се планира политиката на съюза.

Нов тласък в развитието си Съветът на Европа получава след падането на Берлинската стена – като организация, целяща да приобщи новите демокрации в Централна и Източна Европа. В момента в него членуват 43 държави. Със статут на специално поканена страна е Босна и Херцеговина /която има шансове скоро да се присъедини като 44-та държава/, а Израел, Япония, САЩ и Канада имат статут на наблюдатели.

България става 27-мият член на Съвета на Европа на 7 май 1992 г. На същата дата тя подписва Конвенцията за защита на правата на човека и основните свободи и Допълнителния протокол към нея, които ще бъдат разгледани по-обстойно във втората част на тази глава. По принцип приемането на една държава за член на СЕ е обвързано с подписването от нейна страна на този основен документ в областта на правата на човека и поемането на сериозни ангажименти за тяхното спазване.

С течение на времето се развиват и обогатяват поставените пред организацията цели:

- Да защитава човешките права, плуралистичната демокрация и правовата държава;
- Да насърчава развиването на съзнание за европейска културна идентичност;
- Да търси решения за проблемите, възникващи пред обществото в Европа (малцинства, ксенофобия, нетърпимост, защита на околната среда, биоетика, СПИН, наркотици и т.н.);
- Да осигурява политическа опора и да служи като блюстител на човешките права в пост-комунистическите демокрации;
- Да подпомага страните от Централна и Източна Европа в провеждането на политически, законодателни и конституционни реформи.

1.2.НАЧИН НА ФУНКЦИОНИРАНЕ

Съветът на Европа осъществява дейността си главно чрез препоръки към страните-членки, даващи насоки по основни въпроси на обществото, и подписаните над 170 европейски договори и конвенции.

За разлика от други международни организации, в които отделната държава се представлява само на правителствено ниво, тук са представени и националните парламенти, и местните и регионални власти. Три са основните структури, чрез които Съветът на Европа работи:

Комитетът на министрите се състои от министрите на външните работи на 43-те страни-членки /или от техните постоянни представители в Страсбург/. Той е изпълнителният орган на СЕ, който определя програмата на дейността на Съвета и по същество е постоянен форум, където се обсъждат въпросите на европейското сътрудничество и политически проблеми от различен характер.

Парламентарната асамблея на Съвета на Европа /ПАСЕ/ е съвещателен орган, който се състои от 301 представители и 301 техни заместници, определени от парламенти на страните-членки. Всяка парламентарна делегация отразява съотношението на политическите партии в съответния национален парламент.

Броят на представителите на всяка държава се определя съобразно населението на дадената държава /максимален брой –18, минимален –2/, а не на принципа “една държава – един глас”, както е в Комитета на министрите. Българската делегация има 6 представители.

Да уточним понятията!

Парламентарната асамблея на Съвета на Европа /ПАСЕ/ често се бърка с Европейския парламент – парламентарен орган на Европейския съюз, включващ 626 депутати от 15-те страни-членки, избрани чрез всеобщи и преки избори. В нашата преса често представители на ПАСЕ погрешно биват наричани евродепутати.

Конгресът на местните и регионални власти, подобно на Парламентарната асамблея, се състои от 301 представители и 301 техни заместници. Той има две камари: едната представя местните власти, а другата – регионите. Конгресът има за цел укрепването на демократичните структури на местно равнище и особено подпомагането на новите демокрации в изграждането на ефективно местно и регионално управление.

Друга особеност на Съвета на Европа е, че той работи с повече от 350 международни неправителствени организации, на които е предоставил консултативен статут.

1.3.ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ

Може ли една страна да бъде изключена от Съвета на Европа?

През 1969 г., няколко часа преди гласуването за изключването на Гърция от Съвета на Европа, режимът на полковниците денонсира Европейската конвенция за правата на човека и напуска организацията. Гърция е приета отново 5 години по-късно, след падането на диктатурата и възстановяването на демокрацията.

През 1981 г. Парламентарната асамблея на СЕ отнема правото на турската делегация да заседава като реакция на военния преврат. Турската парламентарна делегация се завръща в ПАСЕ през 1984 г., след провеждането на свободни избори.

Сред държавите-членки има такива, като Турция, Азербайджан и др., които са известни с нарушения на правата на човека. Каква е причината те да не бъдат изключвани?

Въпросът за членството на някои страни в съвета на Европа е спорен. Привържениците на стриктното спазване на стандартите настояват, че такива страни трябва да бъдат изключвани. Техните опоненти твърдят, че оставайки членове на СЕ, тези страни гарантират на гражданите си достъп до Европейския съд по правата на човека. В случай, например, на изключване на Турция, кюрдите биха били лишени от възможността да търсят предвидената от ЕКПЧ защита на техните права и основни свободи чрез жалби до Европейския съд. Съветът на Европа прилага процедури на мониторинг по спазване правата на човека в различни области – права на малцинствата, свобода на пресата и т.н. Обект на такъв мониторинг бе и България.

2.ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

2.1.МЯСТО НА КОНВЕНЦИЯТА В СИСТЕМАТА ОТ МЕЖДУНАРОДНИ СПОРАЗУМЕНИЯ ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

Европейската конвенция за защита на правата на човека и основните свободи /ЕКПЧ/ е първата конвенция, приета от държавите-членки на Съвета на Европа. Тя е подписана в Рим на 4 ноември 1950 г. и е законодателно обвързваща за страните, приели разпоредбите ѝ. ЕКПЧ е приета сравнително скоро, след като Общото събрание на ООН приема Всеобщата декларация за правата на човека през 1948 г. В преамбюла на ЕКПЧ се посочва решимостта на правителствата на тези страни “да направят първата крачка към съвместното осъществяване на някои от правата, провъзгласени от Всеобщата декларация”.

Да уточним понятията!

Всеобща декларация за правата на човека – приета от Общото събрание на ООН на 10 декември 1948 г. с цел укрепване на защитата на човешките права на международно равнище

Международна харта за правата на човека – в нея се включват Всеобщата декларация за правата на човека, Международният пакт за икономически, социални и културни права и Международният пакт за граждански и политически права. Двата пакта са приети от Общото събрание на ООН през 1966 г.

Още при приемането на конвенцията е заложена идеята, че тя ще бъде инструмент за защита на правата, който подлежи на развитие. Впоследствие са приети серия протоколи, които разширяват правата, включени в обсега на конвенцията, и доразвиват механизмите за тяхното съблюдаване.

Тъй като терминът “права на човека” е доста общ, е добре в началото да уточним коя категория права влиза в обсега на защита на ЕКПЧ. Съществуват три поколения права, които отразяват в исторически план развитието на взаимоотношенията между индивида и държавата:

- **Първо поколение права**, известни като граждански и политически права: право на живот, забрана на изтезанията, право на свобода и сигурност, свобода на мисълта, съвестта и религията, свобода на мирни събрания и сдружаване.
- **Второ поколение права**, известни като икономически, социални и културни права: право на труд, образование, социална сигурност, жизнено равнище.
- **Трето поколение права**, известни като “колективни права”, които включват например правото на прогрес и развитие.

Европейската конвенция за правата на човека защитава правата от първо поколение, които отразяват идеята за предпазване на индивида от произволна намеса на държавната власт. Именно това я прави такъв важен документ за работата на полицейските служби, които заедно със съдебната система имат

правомоцията да ограничават свободата на личността, да се намесват в правото на личен живот, да нарушават при определени условия тайната на кореспонденцията, с цел да защитят основните принципи, върху които е изградено обществото. Тук трябва да направим и друго важно уточнение – за нарушаване на правата на човека можем да говорим само в случай, че то е извършено от хора, действащи в качеството им на упълномощени да упражняват власт от страна на държавата.

Основните причини, които налагат задълбоченото изучаване на конвенцията от страна на служителите на МВР, са следните:

- България е страна по ЕКПЧ от 7 септември 1992 г. Съгласно нашата Конституция конвенцията е част от вътрешното право и има предимство пред тези норми от нашето законодателство, които ѝ противоречат.
- Българският законодател демонстрира желанието си да приведе нашето законодателство в съответствие със стандартите, установени от конвенцията в областта на наказателното производство, чрез промените в Наказателно-процесуалния кодекс, които са в сила от 1 януари 2000 г.
- Всеки гражданин, с който полицейските служители контактуват, попада под закрилата на конвенцията, включително и гражданите на трети страни, които пребивават временно на територията на Република България, дори и техните държави да не са ратифицирали ЕКПЧ.
- Добрата полицейска практика включва стриктното спазване на човешките права. Не е възможно да се говори за професионализъм в полицейските действия без абсолютното изпълнение на това изискване.
- Неправомерните полицейски действия биха могли да доведат и до ангажиране на международната отговорност на държавата пред органите, установени по силата на ЕКПЧ.

2.2.ОРГАНИ И ПРАВНИ СРЕДСТВА, ОСИГУРЯВАЩИ СПАЗВАНЕТО НА ЕКПЧ

Европейската конвенция за правата на човека често се определя като най-ефективният международен договор, гарантиращ спазването правата на човека. Ако се ограничим само с прочит на гарантираните в конвенцията права /те ще бъдат подробно представени в глава втора/, тази констатация предизвиква учудване. Текстове звучат декларативно, засягат като че ли очевидни, отдавна осигурени от националното законодателство права: “Никой не може да бъде осъден за действие или бездействие, което в момента на неговото извършване не е било квалифицирано като престъпление по националното или международното право” /чл.7/, “Всеки има право на неприкосновеност на личния си и семеен живот, на жилището и на тайната на кореспонденцията” /чл.8/, “Всеки има право на свобода на мирните събрания и на свободно сдружаване” /чл.11/ и т.н. Тези текстове в значителна степен преповтарят Всеобщата декларация за правата на човека.

По същество Европейската конвенция за правата на човека е регионален договор, подобен на два други регионални пакта – Африканската харта за правата на човека и народите и Американската конвенция за правата на човека. В какво се състои разликата? За първи път е дадена възможност на отделния гражданин да

потърси конкретна защита на гарантирани му от международен договор права, когато не е удовлетворен от начина, по който тези права са били защитени от съдебните власти на национално ниво. Показателен е фактът, че от 1955 г. до 2000 г. са подадени над 60 000 индивидуални жалби.

Именно добре развитата система за контрол и защита правата на човека е причината ЕКПЧ да бъде определяна като най-ефективна в сравнение с други подобни договори. Три са органите, натоварени да контролират нейното съблюдаване - Европейската комисия за правата на човека, Европейския съд по правата на човека и Комитета на министрите.

Комитетът на министрите /разгледан по-рано в качеството му на изпълнителен орган на Съвета на Европа/ взема решение по докладите на Комисията и контролира изпълнението на това решение, както и изпълнението на решенията, постановени от Съда.

До 1 ноември 1998 г. действа двустепенна система, осъществявана от Комисията и Съда. Европейската комисия за правата на човека първоначално разглежда допустимостта на индивидуалните или междудържавните жалби. В случай, че жалбата се приеме за допустима, комисията трябва да установи фактите, да предложи приятелско споразумение, и ако такова не се постигне, да изкаже становище по посоченото в жалбата нарушение. Докладът на комисията се изпраща в Комитета на министрите, който, както вече посочихме, изготвя решение и контролира изпълнението му. Комисията, както и засегнатата държава, могат да сезират Съда в тримесечен срок от приемането на доклада на комисията. В този случай Съдът постановява решение, чието изпълнение също се контролира от Комитета на министрите.

Да уточним понятията!

Европейската комисия за правата на човека често се бърка с други два органа: Европейска комисия – изпълнителен орган, който следи за прилагането на договорите в рамките на Европейския съюз и за изпълнението на решенията на неговите институции

Комисия за правата на човека – състои се от 53 представители на страните-членки на ООН. Тя подготвя международните инструменти за правата на човека, пропагандира правата на човека и отговаря на твърденията за нарушаването им съгласно приетите процедури.

Тази двустепенна система е осъвременена с влизането в сила на Протокол № 11 на ЕКПЧ на 1 ноември 1998 г. Новият Протокол установява единствен постоянен Съд на мястото на съществуващата система от Комисия и Съд. Тази реформа има за цел да ускори процедурите, да повиши ефективността и да улесни достъпа до Съда.

Европейският съд по правата на човека заседава непрекъснато и всички индивидуални жалбоподатели имат директен достъп до него. В състава му влиза по един съдия от всяка от държавите, ратифицирали конвенцията.

Да уточним понятията!

Европейският съд по правата на човека, който заседава в Страсбург, често се бърка с други два органа:

Европейския съд – заседава в Люксембург и следи за спазването на законността в тълкуването и прилагането на договорите в рамките на Европейския съюз

Международния съд – заседава в Хага и е юридически орган на ООН.

Необходимостта от проведената реформа в работата на съда се подкрепя от статистическите данни за постъпилите жалби. Само за 2000 г. те възлизат на 10 486. Интерес представлява разпределението на жалбите по страни: България – 305; Полша – 777; Русия – 1325; Украйна – 728; Италия – 867; Германия – 593; Франция – 1033; Турция – 735 и т.н. Освен индивидуалните жалби съдът разглежда и жалби на една държава срещу друга.

Фактът, че България е сравнително отскоро страна по Европейската конвенция за правата на човека, предизвиква някои погрешни интерпретации относно практиката на съда сред нашето обществено мнение, като например: “няма нищо по-лесно от това да осъдиш държавата в Страсбург”, “да подадеш жалба е липса на национално достойнство”, “жалба може да се подава по всякакъв повод”. Често в медиите се появяват изявления за намерения на дадено лице да предаде случая за разглеждане в Страсбург.

Полезно би било да разгледаме процедурите, предвидени от ЕКПЧ за работата на съда, за да се убедим, че осъждането на държавата не е нито лесно, нито просто, нито автоматично следствие от подаването на жалбата.

Предварителните условия за започване работата по дадено дело са:

- да бъдат изчерпани всички вътрешноправни средства за защита
- да не са изтекли повече от шест месеца от датата на окончателното решение на националната инстанция.

Първи етап: Комисия от трима съдии решава дали случаят попада в обсега на ЕКПЧ. Жалбата не се разглежда по същество, целта е да се отхвърлят тези случаи, които излизат извън разпоредбите на конвенцията, представляват злоупотреба с правото на жалба или са очевидно необосновани. На този етап са отхвърляни голяма част от подадените жалби, така че цитираните по-горе цифри намаляват значително.

Втори етап: Седемчленен състав на съда предприема установяване на фактите и проверява възможността да се постигне приятелско споразумение между страните по делото, т.е. държавата да изплати компенсация на жертвата, или страните да се споразумеят за оттегляне на иска. В този състав на съда винаги се включва и съдията от съответната държава, срещу която се води делото. Неговата функция е не да защитава държавата, а да подпомага работата на съда чрез познаването на вътрешното законодателство. Националните съдии заседават в лично качество, т.е. те могат да подкрепят решения срещу държавата си, а функцията на защитник на съответната страна се изпълнява от правителствения агент.

Трети етап: При невъзможност за постигане на приятелско споразумение, съставът на съда произнася решение. Тя е задължителна за страните.

Четвърти етап: Страните имат възможност да обжалват в тримесечен срок и да поискат случаят да бъде разгледан от разширения седемнадесетчленен състав на съда. Тази процедура на практика се използва в малко случаи, обикновено когато делото повдига сериозни въпроси, свързани с тълкуването на конвенцията и нейните протоколи.

Както се убедихме, процедурата е доста тежка и продължителна. Нейният резултат е не само решаването на конкретния спор между индивида, твърдящ, че правата му по конвенцията са нарушени, и съответната държава. В определени случаи решенията на съда предизвикват законодателни промени, с цел да бъде елиминирана възможността за бъдещи осъждания на тази държава. Причината е, че съдът в Страсбург не гледа всяко дело само по себе си, а се позовава на свои предишни решения по други дела и така установява общи стандарти за разглеждане на сходни казуси. По този начин решенията на съда дават тълкувание на доста общите и декларативни текстове на конвенцията, и едновременно с това представляват важен ориентир за държавите по какъв начин трябва да спазват задълженията си за гарантиране на основните права.

2.3.ВЛИЯНИЕ НА РЕШЕНИЯТА НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪД ПО ПРАВАТА НА ЧОВЕКА ВЪРХУ ПРАКТИКАТА НА ПОЛИЦЕЙСКИТЕ СЛУЖБИ

Спецификата в практиката на съда /позоваването на предишни решения/ е причината да се интересуваме не само от делата срещу България, но и от тези срещу другите държави, ратифицирали ЕКПЧ, когато разглеждаме проблема за влиянието на решенията на съда върху дейността на полицейските служби. Решенията, произнесени от Европейския съд, засягат най-различни аспекти от полицейските правомощия и действия: от употреба на огнестрелно оръжие до използване на агент под прикритие.

Условно бихме могли да разгледаме влиянието на тези присъди в два аспекта:

- предизвикали конкретни промени в нашето законодателство
- даващи насока за установените общоевропейски стандарти по отношение на конкретни полицейски практики.

Примери за такива **промени в българското законодателство** са:

- вземането на мярката за неотклонение “задържане под стража” в досъдебното производство от съдия, след лично изслушване на задържания в публично съдебно заседание. Повод за промяната в НПК са две дела срещу България, в които Европейският съд се произнася, че прокурорът не е достатъчно независим и непредубеден да вземе решение за задържане, тъй като може впоследствие да действа като представител на обвинението срещу жалбоподателите.

- въвеждането на съдебен контрол върху такива действия, като обиск, претърсване и изземване, оглед на лице. Българският законодател в тези случаи цели съобразяване със стандартите на чл. 8 от ЕКПЧ, гарантиращ правото на личен живот и неприкосновеност на жилището. Промяната в НПК не е продиктувана от заведени дела срещу България, а от желание за съответствие на вътрешното право с поетите международни ангажименти.
- възприемането на принципа, че обвинението и присъдата се нуждаят от други потвърдителни доказателства в случаите, в които се използват специални разузнавателни средства и защитени свидетели. Тази промяна се базира на богатата практика на съда в дела срещу други държави и ясно формулирания стандарт.

Насоки за стандартите по отношение на отделни полицейски действия ни дават решения по жалби, подадени както срещу България, така и срещу други страни. Тъй като на тези полицейски действия е посветена отделна част от това учебно пособие, тук ще разгледаме накратко само някои от позициите на съда:

- При употреба на огнестрелно оръжие в полицейска операция, имаща като резултат загуба на човешки живот, трябва да се прецени не само дали употребената сила е била пропорционална, но и дали цялостната операция е била планирана и контролирана така, че да се намали до минимум прибъгването до смъртоносна сила.
- Европейската конвенция за правата на човека не предвижда никакви случаи, при които могат да бъдат разрешени или прилагани изтезания, дори при извънредно положение, застрашаващо съществуването на нацията. Съдът определя комбинираното използване при разпит на лишаване от сън, намаляване на храната, подлагане на шум, покриване на главата с качулка и принуждаване на задържаните да стоят прави продължително време, като “нечовешко и унижително отнасяне”. Тази позиция е потвърдена и в други дела, чрез констатацията, че “нуждите на разследването и трудностите, присъщи на борбата с престъпността, особено когато става дума за тероризъм, не могат да водят до ограничаване на дължимата защита на физическата неприкосновеност на личността”.
- Заподозрените могат да бъдат подлагани на снемане на отпечатьци, фотографиране, вземане на кръвни и други проби, медицински и психиатрични прегледи, но тези мерки трябва да са разрешени от закона и в съответствие с ограниченията, предвидени в ЕКПЧ.
- Представителите на полицейските служби трябва да бъдат внимателни, когато правят изявления пред медиите за случаи, които се разследват, за да не нарушат презумцията за невинност на обвинените лица.
- Европейската конвенция за правата на човека не може да бъде използвана за защита на свободата на събрания и за оправдаване на действия, целящи разрушаването на правата и свободите на трети лица, чрез проповядване на расова дискриминация.

2.4. ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ

Не е ли ЕКПЧ намеса в работата на полицейския служител?

Европейската конвенция за правата на човека не представлява по-голямо ограничение на правомощията на полицейския служител от това, наложено му от националното законодателство. Стриктното спазване на процедурите и гаранциите, предвидени в националното законодателство относно правата на човека, означава, че са спазени и предвидените в конвенцията стандарти. В случай, че съответната страна е предвидила по-благоприятни условия от тези в конвенцията, но не ги е спазила, тя може да бъде санкционирана за нарушение на ЕКПЧ.

Могат ли полицейски служители да се обърнат към Европейския съд, ако смятат, че правата им са нарушени?

Полицейските служители имат същите права да сезират Европейския съд, както и всички останали граждани. Разбира се, тяхната жалба трябва да е срещу нарушение на правата, предвидени в конвенцията, да са изчерпани всички вътрешноправни средства за защита и да не са изтекли повече от шест месеца от датата на окончателното решение на националната инстанция.

Жалби могат да бъдат отправяни както за индивидуални случаи, в които полицейски служител смята, че правата му са нарушени, така и от името на полицейски синдикати. Пример за първия вариант е присъденото от Европейския съд обезщетение на полицаи, тъй като на работодателите му са били нужни 4 год. и 5 месеца, за да вземат решение за отпуската му по болест. Жалби във връзка с нарушени права срещу съответните държави са подавали белгийският и унгарският полицейски синдикати.

Не поощрява ли Европейският съд престъпниците, като им присъжда обезщетения?

Не бихме могли да подведем всички жалбоподатели, обръщащи се към съда, към категорията “престъпници”. Както вече отбелязахме, някои решения на съда предизвикват сериозни промени в националните законодателства, от които могат да се възползват и останалите граждани. Значителна част от делата са свързани с иски за нарушено право на гледане на делото в разумен срок, т.е. конвенцията предоставя защита срещу прекалената продължителност на съдебните производства не само при наказателни, но и при граждански дела. Съдът възприема различна позиция по отношение на претенциите за обезщетение, в зависимост от естеството на нарушението и личността на жалбоподателя. В някои случаи той заявява, че самата констатация на нарушението представлява достатъчно справедливо удовлетворение. В едно от най-известните дела, свързани с употреба на огнестрелно оръжие, съдът уточнява, че има нарушение на чл. 2 от конвенцията, но тъй като убитите са терористи, няма да присъди обезщетение.

Тази позиция на съда е добре илюстрирана от един от съдиите: “В някои случаи присъденото може, а и би трябвало, да е незначително и дори символично. Не бих гласувал за присъждането на значително обезщетение на осъден серийен изнасилвач, ако някой аспект от правото му на семеен живот е бил формално нарушен. Нито пък бих бил прекомерно щедър в обезщетяването на наркотрафикант, само защото преводачът по време на неговия процес не е издържал теста за висока компетентност”.¹

3. ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ПРЕДОТВРАТЯВАНЕ НА ИЗТЕЗАНИЯТА

3.1.ЕВРОПЕЙСКИ КОМИТЕТ ПРОТИВ ИЗТЕЗАНИЯТА

Както вече се убедихме, защитата на правата на човека е основна цел на Съвета на Европа. Европейският съд по правата на човека създава механизъм за разрешаване на конфликтите между индивида и държавата и осигуряване на компенсация при установено нарушение на ЕКПЧ. Неговата работа има и превантивен ефект, тъй като решенията му предизвикват промени в националните законодателства. На ниво Съвет на Европа, обаче, се поставя въпросът какво може да бъде направено, за да се подобрят практиките в отделните страни, без да се чака извършването на конкретно нарушение на правата и дългата процедура на съда.

В рамките на ООН през 1984 г. е приета *Конвенция против изтезанията и други форми на жестоко, нечовешко или унижително отнасяне или наказание* /в сила за България от 26 юни 1987 г./ . Чл. 1 на конвенцията дава определение на термина “изтезание”, като уточнява, че умишленото причиняване на “силно физическо или психическо страдание или болка” трябва да е извършено от “длъжностно лице или друго официално действащо лице”. Съгласно конвенцията се създава *Комитет срещу изтезанията* в състав от 10 експерти. Държавите представят периодични доклади за взетите от тях мерки за изпълнение на задълженията им.

Съветът на Европа приема през 1987 г. *Европейска конвенция за предотвратяване на изтезанията и нечовешкото или унижително отнасяне или наказание*. Основната разлика между двете конвенции, освен факта, че едната е регионална, а другата – глобална, е, че създаденият *Европейски комитет против изтезанията* /можете да го срещнете и като Европейски комитет за предотвратяване на изтезанията/ има по-широки правомощия, в сравнение с Комитета на ООН. Целта му е чрез извънсъдебни мерки, предвиждащи посещения в отделните страни, да засилва защитата на лица, лишени от тяхната свобода.

България като член на Съвета на Европа е ратифицирала Европейската конвенция за предотвратяване на изтезанията през 1994 г. Тъй като на практика всяко полицейско управление може да стане обект на посещение от Европейския комитет против изтезанията /ЕКПИ/, за служителите на МВР е важно да познават функциите и правомощията на неговите членове.

¹ “Делото Николова срещу България” – издание на “Български адвокати за правата на човека”, София, 2000г.

При формирането на ЕКПИ е използван същият принцип, както и при Европейския съд по правата на човека. В неговия състав влиза по един представител от всяка държава, ратифицирала конвенцията, който участва в лично качество и трябва да е независим и безпристрастен в своята работа. Докато, обаче, националният съдия задължително участва при гледане на дело срещу държавата си, тук членът на ЕКПИ не участва в посещения на комитета в собствената си страна. Другата разлика е, че членовете на комитета могат да бъдат не само юристи, но и лекари, криминолози, специалисти по пенитенциарните въпроси.

Начинът на работа на комитета включва периодични посещения /обикновено веднъж на четири години/ във всички държави-страни по конвенцията. По време на посещенията комитетът може да посети всяко място, където има лишени от свобода от държавен орган – помещения за задържане на полицейските служби, следствени арести, затвори и психиатрични заведения. Комитетът е длъжен да уведоми правителството за намерението си да посети страната, след което получава пълен списък на всички места, където има лица, лишени от тяхната свобода. Той може да привлече експерти и преводачи за осъществяване на дейността си.

Членовете на ЕКПИ имат широк кръг **правомоция**:

- неограничен достъп до всяко място, където има лишени от свобода, по всяко време
- право на движение вътре в тези места без ограничение
- право да общуват без свидетели с лишените от свобода
- право да влизат във връзка с всяко лице, от което смятат, че могат да получат полезна информация.

В работата си ЕКПИ се ръководи от следните **принципи**²:

1. Забраната на малтретирането на лишените от свобода е абсолютна.
2. Малтретирането е несъвместимо с принципите на цивилизованото поведение, дори и в по-меките му форми.
3. Малтретирането не само вреди на жертвата, но деморализира и служителя, който го упражнява или допуска, като е недопустимо за националните органи изобщо.

Целта на комитета не е да дискредитира държавата, в която прави посещение, като я излага на публична критика. Изводите, до които стига той, се обобщават в доклад, съдържащ съвети и препоръки. Този доклад остава конфиденциален до момента, в който правителството даде съгласието си за неговото публикуване. Тогава текстът на доклада се публикува заедно с отговорите на правителството. До момента в България е имало две посещения на ЕКПИ – през 1995 г. и през 1999 г. През 1997 г. нашето правителство дава съгласието си за публикуване на първия доклад, а резултатите от второто посещение до този момент са конфиденциални.

² Принципите са цитирани по “Доклад пред българското правителство за посещението в България на делегация на ЕКПИ”, приет на 15.09.1995 г.

3.2. ЗАДЪЛЖЕНИЯ НА ПОЛИЦЕЙСКИЯ СЛУЖИТЕЛ ПРИ ПОСЕЩЕНИЕ НА ЕКПИ

Допуск в сградата на полицейското управление

Полицейският служител е задължен да проверява самоличността на желаещите да посетят управлението, съгласно установения вътрешен ред. Членовете на делегацията на комитета трябва да представят:

- документи за самоличност
- документ, издаден от Съвета на Европа на български език, в който са посочени членовете на делегацията, тяхната цел и правомощия.

Те могат да представят /без да е задължително/ и документ от нашите власти, който уведомява за правото им на достъп до всички места за задържане.

Важно е да се знае, че делегацията включва не само членове на комитета, но и експерти, подпомагащи тяхната работа, както и преводачи.

В последните години в България все повече се говори за граждански контрол върху дейността на полицията, появили се редица неправителствени правозащитни организации. Полицейският служител трябва да прави разлика между ЕКПИ и множеството неправителствени организации. В първия случай задължението за допуск в сградите на полицейските управления е предвидено в международен договор. Във втория случай обикновено се сключва споразумение за сътрудничество на ниво ДНСП или РДВР, на базата на което се издават пропуски на членовете на тези организации.

В случай на посещение на Европейския комитет против изтезанията полицейският служител няма право:

- да отказва достъп под предлог, че не е чувал за комитета
- да твърди, че трябва да получи разрешение от началника си
- да бави проверката на документите повече от няколко минути
- да отправя членовете на комитета да дойдат през деня.

Отказът да се даде бърз достъп влиза в противоречие с разпоредбите на конвенцията и такива случаи се отбелязват в доклада за посещението като примери за нежелание за сътрудничество. Полицейският служител е длъжен да приключи бързо проверката на документите и да допусне в сградата членовете на комитета по всяко време на денонощието.

Достъп до помещенията за задържане и контакти със задържаните

Чл. 8 от Европейската конвенция за предотвратяване на изтезанията предвижда две важни правомощия за членовете на комитета:

- правото на движение без ограничение във всяко място, в което има лишени от свобода
- правото да провеждат разговори без свидетели с тези лица.

Полицейският служител няма право да ограничава контактите на членове на комитета със задържани под предлог, че тези лица спят, че са в нетрезво състояние, че представляват заплаха за сигурността или че са в момента на разпит.

Той не може да настоява да присъства на разговорите със задържаните, нито на медицинските прегледи, извършвани от лекари или специалисти по съдебна медицина – членове на делегацията.

Полицейският служител е длъжен да даде информация за броя на арестните помещения и имената на задържаните, които се намират в тях. Той трябва да осигури необходимите условия за спокойна работа на делегацията и да знае, че ЕКПИ има право да прекъсне разпит, да влезе в контакт с всеки задържан и да не се съобрази с препоръчаните мерки за сигурност по време на тези разговори.

Достъп до документацията

Членовете на комитета имат право на достъп до всякаква информация, свързана със задържаните – време и място на задържане, уведомяване за правото им на адвокат, резултати от извършени медицински прегледи, книга за задържаните лица и т.н.

Полицейският служител **няма право** да отказва достъп до такава информация под предлог, че тя представлява служебна тайна или лични данни. Конвенцията предвижда, че никаква информация от личен характер не може да бъде публикувана без съгласието на заинтересуваното лице.

Служителят е **длъжен** при поискване да даде разяснения за съществуващите процедури, които се отнасят до полицейското задържане и отношението към задържаните.

Даване на информация на членовете на комитета

При посещението си комитетът може да пожелае да разговаря с отделни полицейски служители. Те трябва да знаят, че имената им няма да фигурират в доклада от посещението, освен ако не са изразили изрично желание за това. Членовете на делегацията се интересуват от мнението на полицейските служители за материалните условия, съществуващите процедури при задържане на лица, проблеми в работата и идеи за промени.

3.3.РЕЗУЛТАТИ ОТ ПОСЕЩЕНИЯТА НА КПИ

След приключването на посещението комитетът изготвя доклад с констатациите си и отправените препоръки. Както вече подчертахме, на този доклад се гледа като на средство за диалог със съответното правителство какви мерки могат да бъдат предприети за подобряване на отношението към лишените от свобода. Докладът разглежда ситуацията не само в помещенията за задържане на полицията, но и в следствените арести, затворите и психиатричните болници. Тук ще се спрем накратко на основните констатации и препоръки на комитета в публикувания доклад за България от 1995 г., които се отнасят до полицията. Те засягат три основни области: изтезания и други форми на физическо малтретиране; битови условия на задържаните; гаранции срещу малтретирането на лишените от свобода.

Изтезания и други форми на физическо малтретиране

Делегацията отбелязва в доклада си, че е изслушала “многобройни твърдения за малтретиране от полицията на лица, заподозрени в престъпни деяния”³. Те са направени от лица, с които членове на делегацията са разговаряли в посетените затвори, арести на НСлС и полицейски управления. Тези твърдения “се отнасят както до момента на задържане, така и до последващия период на 24-часов престой в полицията”. В доклада са цитирани резултати от медицинските прегледи, извършени от лекари-членове на делегацията, констатиращи “белези от физическо насилие или общо физическо състояние, потвърждаващо твърденията”.

Комитетът подчертава, че “се отнася с пълно разбиране към факта, че залавянето на заподозряно лице често е твърде опасно” и че то може да пострада при обезвреждането, без това да е резултат от преднамерено малтретиране. След като лицето е заловено и обезвредено, обаче, “няма никакво оправдание то да бъде удряно от полицаите”.

Отправени са следните препоръки:

- Да се даде приоритет на обучението на полицейските служители по правата на човека и по съвременни техники на разследването, тъй като “прибягването до малтретиране само по себе си е дълбоко погрешен метод за получаване на надеждни доказателства за борба с престъпността”.
- Ръководните служители от полицейските служби “да внушат недвусмислено на подчинените си, че малтретирането на поставени под техен надзор лица е неприемливо и към такива простъпки ще се отнасят с изключителна строгост”.

Битови условия на задържаните

При разглеждането на битовите условия на задържаните комитетът отчита краткотрайния характер на полицейското задържане в България, но отбелязва, че трябва да са налице някои елементарни материални изисквания. Размерът на арестните помещения трябва е съобразен с броя на лицата, за които са предназначени, да има добро осветление и вентилация. В тях трябва да има стол или пейка, а когато лицето е задължено да пренощува, да му се осигури чист дюшек и чисто одеяло.

На задържаните трябва да се осигурят прилични помещения за естествените им нужди, непрестанен достъп до питейна вода и получаване на храна в определените часове, включително поне едно основно хранене дневно.

При посещенията си комитетът може да прави освен общите препоръки и съвсем конкретни. В доклада от 1995 г. се настоява да бъде преустановено ползването на клетката на приземния етаж в Регионалната дирекция в Стара

³Този и следващите цитати в раздела са от “Доклад пред българското правителство за посещението в България на делегация на ЕКПН”, приет на 15.09.1995 г.

Загора, тъй като е с размер едва 3 кв. м., в нея няма дори нар, а задържаните са изложени като на показ пред посетителите.

В рамките на общите препоръки ЕКПИ подчертава липсата на правилник за хранене на задържаните и настоява проблемът да бъде решен, така че дори хората, които нямат финансови средства, да получават храна в определените часове.

Гаранции срещу малтретирането на лишените от свобода

При посещенията си комитетът отдава особено значение на три права на задържаните от полицията:

- правото да уведомят близък родственик или трета страна, посочени от тях, за положението, в което се намират;
- правото на достъп до адвокат;
- правото да поискат медицински преглед, включително и от лекар по техен избор.

Комитетът отбелязва, че “правото на задържания да уведоми роднина или трета страна по свой избор за положението, в което е, трябва да бъде гарантирано от самото начало на периода на задържане. Упражняването на това право, разбира се, може да има изключения в някои случаи, когато трябва да бъдат защитени интересите на правосъдието. Тези изключения, обаче, трябва да са ясно дефинирани и стриктно ограничени във времето.” Обаждането до близък може да бъде осъществено не само от задържания, но и от полицейския служител. При посещенията си в България членовете на комитета са получили много твърдения за нарушаване на това право както от страна на полицията, така и от страна на компетентните съдебни власти.

Достъпът до адвокат от самото начало на полицейското задържане е много съществена гаранция според ЕКПИ, тъй като “именно в периода непосредствено след лишаването от свобода съществува най-голям риск за сплашване и лошо третиране на задържания”. Тук от особена важност е и лицето да бъде информирано за правото му на достъп до адвокат. Подчертава се, че разговорът трябва да бъде насаме и че присъствието на държавни служители по време на контакта на задържания с адвоката му представлява грубо нарушение на принципа за конфиденциалност, гарантиран от българската конституция.

В доклада са посочени мненията на полицейски служители, че никога не са се поколебавали да повикат лекар, ако задържан поиска, или ако самите те преценят, че здравословното му състояние го налага. ЕКПИ препоръчва задържаните да могат да се консултират с лекар по техен избор, ако пожелаят това /за тяхна сметка, разбира се/. По отношение на регламентирането се препоръчват следните разпоредби:

- Медицинският преглед да се провежда така, че да не се чува, а и да не се вижда /освен ако самият лекар не поиска това/ от дежурния полицейски служител.

- Резултатите от всеки преглед, както и всичко, което е казал задържания и заключенията на лекаря трябва да бъдат оформени писмено и да са на разположение на задържания и неговия адвокат.

3.4. ВЪПРОСИ И ОТГОВОРИ

Може ли полицейски служител да откаже да сътрудничи на комитета, тъй като не е предварително известен за посещението му?

Дейността на Европейския комитет против изтезанията се основава на концепцията за сътрудничеството. Фактът, че България е страна по Европейската конвенция за предотвратяване на изтезанията, означава, че всички държавни органи трябва да позволят на членовете на комитета да упражнят правомощията си. В докладите на комитета се отделя специално място на проблема за сътрудничеството и се подчертават негативните примери.

Комитетът не е задължен да информира за решението си да посети конкретно място за задържане. Той предоставя на държавата списък от места, набелязани за посещение, но е свободен да посети всяко място, където има лишени от свобода, без предварително уведомяване. Понякога комитетът повторно посещава полицейско управление или следствен арест един или няколко дни след първата визита, за да провери достоверността на предоставената му информация /например че задържаните ще бъдат освободени на следващия ден и т.н./.

Отчита ли ЕКПИ икономическото състояние на отделните държави, когато разглежда битовите условия на задържаните в докладите си?

Още в началото на доклада си за България ЕКПИ отбелязва, че взема предвид икономическата ситуация в страната, растежа на престъпността и съществуващите сериозни проблеми. Той прави уговорката, обаче, че тези трудности в никакъв случай не биха извинили умишленото физическо малтретиране на лица.

Погрешни са твърденията, че комитетът поставя непосилни изисквания за превръщане на килиите в луксозни хотели. При препоръките за материалните условия се набляга на минималните стандарти за арестните помещения.

ГЛАВА ВТОРА

ОСНОВНИ ПРАВА И СВОБОДИ НА ЧОВЕШКАТА ЛИЧНОСТ

След прочитането на тази глава ще получите отговор на следните въпроси:

1. Какво съдържат правата и свободите на човека, гарантирани от ЕКПЧ и протоколите към нея?
2. Каква е връзката на правата на човека с полицейската професия?
3. Какви са изискванията на международните стандарти по правата на човека към повишаване на професионализма в полицейската професия?

1. ПРАВО НА ЖИВОТ

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 2

ПРАВО НА ЖИВОТ

1. Правото на живот на всеки се защитава от закона. Никой не може да бъде умишлено лишен от живот освен в изпълнение на съдебна присъда за извършено престъпление, за което такова наказание е предвидено в закона.

2. Лишаването от живот не се разглежда като противоречащо на разпоредбите на този член, когато то е резултат от употреба на сила, призната за абсолютно необходима:

- а) при защитата на което и да е лице от незаконно насилие;**
- б) при осъществяването на законен арест или при предотвратяване на бягството на лице, законно лишено от свобода;**
- в) при действия, предприети в съответствие със закона, за потушаване на бунт или метеж.**

КОНСТИТУЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Чл. 28. Всеки има право на живот. Посегателството върху човешкия живот се наказва като най-тежко престъпление.

Правото на живот е неотменимо. Всеки човек е под закрилата на чл. 2 от ЕКПЧ. Държавата трябва да въведе гаранции, които да не дават възможност на полицейските служители да отнемат неправомерно човешки живот.

За всяко неправомерно отнемане на човешки живот се търси наказателна отговорност. В случай, че извършителят е полицейски служител, освен отговорността по Наказателния кодекс, която е лична, ще бъде налице нарушение на ЕКПЧ, което може да ангажира отговорността на държавата пред Европейския съд.

Високата степен на професионализъм на полицейските служители се определя от възможността им да се справят при изпълнението на своите функции без употреба на сила и оръжие или те да бъдат сведени до минимум. Добре подготвеният полицейски служител прибегва до употреба на сила и оръжие само в краен случай. Това трябва да бъде ръководен принцип при планирането и провеждането на полицейските операции, както и при анализа и разбора след тяхното приключване. Необходимо е полицейските служители детайлно да познават обстановката, в която работят и да са обучени да изпълняват задачите си в многообразни ситуации.

В пряката си ежедневна работа полицейските служители трябва да умеят да поддържат реда и да изпълняват задачите си без използване на физическа сила, помощни средства или оръжие. Те могат да ги използват само *в предвидени от закона случаи*, когато не е възможно конкретната ситуация да бъде разрешена по друг начин. В тези усложнени ситуации чл. 2 от ЕКПЧ допуска да бъде отнет човешки живот, но това може да стане само за постигане на следните цели:

- Защита, на което и да е лице от незаконно насилие;
- Осъществяване на правомерно задържане или предотвратяване на бягство на лице, законно лишено от свобода;
- Действия, предприети в съответствие със закона за потушаване на бунт или метеж.

Така определените ситуации, в които е допустимо да се употребява сила и оръжие, което може да доведе до лишаване от живот не са единственото изискване, с което полицейските служители трябва да се съобразят. Според същият чл. 2 от ЕКПЧ употребената сила не бива да бъде по-голяма от *абсолютно необходимата* за постигането на някои от посочените цели. С други думи, когато един от трите случая е налице, полицейският служител трябва да прецени необходимо ли е да бъде употребена сила и в каква степен. Използването на физическа сила, помощни средства и оръжие трябва да бъде съобразено с конкретната обстановка, характера на нарушението и личността на правонарушителя.

Критерият за абсолютна необходимост включва преценка относно това дали нарушаването на правото на живот е *пропорционално* на заплахата в конкретния случай, т.е. да се има предвид конкретната ситуация в нейното цялостно съдържание, като се отчетат поставените цели, ограничения, опасности и степен на риск. Изключително важно е дадената полицейска операция да е била планирана, ръководена и изпълнена по начин, който да намали до възможно най-малка степен прибегването до смъртоносна сила.

ПРИМЕР: Не е оправдано използването на огнестрелно оръжие или сила, която може да доведе до смърт при задържане на правонарушител или при предотвратяване на бягство на законно лишен от свобода, ако той не оказва въоръжена съпротива и не излага на опасност живота на другите.

2. ЗАБРАНА НА ИЗТЕЗАНИЯТА И НЕЧОВЕШКОТО ИЛИ УНИЗИТЕЛНО ОТНАСЯНЕ ИЛИ НАКАЗАНИЕ

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ ОСВОБОДИ

Член 3

ЗАБРАНА НА ИЗТЕЗАНИЯТА

Никой не може да бъде подложен на изтезания или нечовешко или унижително отнасяне или наказание.

КОНСТИТУЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Чл. 29. (1) Никой не може да бъде подлаган на мъчение, на жестоко, безчовечно или унижаващо отношение, както и на насилствена асимилация. (2) Никой не може да бъде подлаган на медицински, научни или други опити без неговото доброволно писмено съгласие.

Тези права се отнасят до личната неприкосновеност и човешко достойнство на индивида. Забраната на нечовешко или унижително отнасяне и изтезание е абсолютно гарантирана и не се допускат никакви изключения от страна на държавата, дори в извънредни ситуации като терористичен акт, война, природно бедствие и пр.

Да уточним понятията!

“Изтезание” е нечовешко отношение, насочено към постигане на определена цел, а именно чрез физическо или душевно страдание да бъде изтръгната информация или признание.

(Нанасяне на побой над задържано лице от страна на полицейски служител по време на разпит с цел, да признае извършването на конкретно престъпление).

“Нечовешко отнасяне” е отношение, с което умишлено се причинява физическо или душевно страдание, неоправдано в конкретната ситуация.

(Нанасяне на побой над задържано лице от страна на полицейски служител).

Душевното страдание в повечето случаи е външно, незабележимо и се постига, чрез създаване на състояние на терзание и стрес, със средства различни от телесно увреждане.

(При разпит на уличено лице, полицейският служител му отправя заплахи и обиди).

Отношението към едно лице е унижително в случаите, когато засяга достойнството му, злепоставя го пред други хора или го кара да действа против неговата воля или съвест.

(Отправяне на обидни думи от полицейски служител спрямо конкретен гражданин в присъствието на други хора).

Много е трудно да бъде прокарана твърда разграничителна линия между нечовешкото или унизително отношение от една страна и правомерните ограничения, налагани при изпълнение на полицейски функции от друга. Степента, до която хората приемат употребата на силови действия от страна на полицията, без да ги смятат за жестоки и прекомерни е различна в различните общества и дори в различните кръгове на едно общество. Тази оценка зависи от обстоятелствата по конкретния случай, като: физически и душевни последици, пол, възраст, здравословно състояние на засегнатото лице.

Полицейските служители не трябва да изпълняват заповедите на своите началници, които съдържат разпореждания за извършване на действия, съставляващи нечовешко, унизително отношение, наказание или изтезание. Не съществуват изключителни обстоятелства, които да оправдават и да допускат подобни действия.

Полицейските служители трябва да бъдат обучавани и контролирани за спазването на законосъобразно и етично отношение към гражданите и правонарушителите.

Друга важна задача е да се създава непримиримост към допускането на случаи на изтезания, нечовешко или унизително отношение от полицейски служители. За тази цел е необходимо да бъде детайлно изясняван всеки сигнал за допуснати подобни нарушения. В случай на потвърждаване на сигнала следва да се вземат безкомпромисни дисциплинарни и наказателни мерки спрямо нарушителите.

Неприкосновеността на човешкото достойнство изисква от полицейските служители да възпитават в себе си умението да общуват с гражданите. Това означава агресивното поведение да отстъпи място на качества като търпение, внимание и възможност за изслушване на гражданите. Употребата на сила в рамките на закона е позволена, но ако тя не е съразмерна на съпротивата и заплахата в конкретния случай ще е налице нечовешко отношение.

Практиката показва, че един от най-честите случаи на нарушение на правата по чл. 3 от ЕКПЧ е при задържането на едно лице и провеждането на разпит. Особено внимание трябва да се обърне за правомерните и ефективни методи и тактики за задържане и водене на разпит.

Установено е също, че друг случай на чести нарушения е свързан с местата, където се настаняват задържаните лица. Трябва да се има предвид, че някои от установените условия там не могат да се считат за нечовешко отношение като: наблюдение чрез телевизионни системи, отказ от достъп до вестници и радио, липса на физически упражнения. Тези специални условия са установени за изпълнение на изискванията за сигурност, както и за обезпечаване на работата по конкретен случай.

3. ПРАВО НА СВОБОДА И СИГУРНОСТ НА ЛИЧНОСТТА

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 5

ПРАВО НА СВОБОДА И СИГУРНОСТ

1. Всеки има право на свобода и сигурност. Никой не може да бъде лишен от свобода освен в следните случаи и само в съответствие с процедури, предвидени от закона:

a) законно лишаване от свобода на лице по силата на постановена от компетентен съд присъда;

b) законен арест или лишаване от свобода на лице за неизпълнение на законно съдебно решение или с цел осигуряване на изпълнението на задължение, предписано от закона;

c) законен арест или лишаване от свобода на лице с цел да се осигури явяването му пред предвидената в закона институция при обосновано подозрение за извършване на престъпление или когато обосновано е призната необходимостта да се предотврати извършване на престъпление или укриване след извършване на престъпление;

d) лишаване от свобода на непълнолетно лице на основата на законно решение, за да се осигури надзор с възпитателна цел, или законно лишаване от свобода на такова лице с цел да се осигури неговото явяване пред предвидената в закона институция;

e) законно лишаване от свобода на лице с цел да се предотврати разпространението на инфекциозни болести, както и на душевноболни лица, алкохолици, наркомани или скитници;

f) законен арест или лишаване от свобода на лице с цел да се предотврати незаконното му влизане в страната или на лице, против което се предприемат действия за неговото депортиране или екстрадиция.

2. На всяко арестувано лице трябва незабавно да бъдат съобщени на разбираем за него език основанията за арестуването му и всички обвинения, които му се предявяват.

3. Всяко лице, арестувано или лишено от свобода в съответствие с разпоредбите на т. 1 (с) на този член, трябва съевременно да бъде изправено пред съдия или пред длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции, и има право на гледане на неговото дело в разумен срок или на освобождаване преди гледането на неговото дело в съда. Освобождаването може да бъде обусловено от даването на гаранции за явяване в съда.

4. Всяко арестувано или лишено от свобода лице има право да обжалва законността на неговото задържане в съда, който е задължен в кратък срок да се произнесе; в случай, че задържането е неправомерно, съдът е длъжен да нареди незабавното освобождаване на задържаното лице.

5. Всяко лице, арестувано или лишено от свобода в нарушение на изискванията на този член, се ползва с осигурено от правните процедури право на обезщетение.

КОНСТИТУЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

- Чл. 30. (1) Всеки има право на лична свобода и неприкосновеност.
- (2) Никой не може да бъде задържан, подлаган на оглед, обиск или на друго посегателство върху личната му неприкосновеност освен при условията и по реда, определени със закон.
- (3) В изрично посочените от закона неотложни случаи компетентните държавни органи могат да задържат гражданин, за което незабавно уведомяват органите на съдебната власт. В срок от 24 часа от задържането органът на съдебната власт се произнася по неговата законосъобразност.
- (4) Всеки има право на адвокатска защита от момента на задържането му или на привличането му като обвиняем.
- (5) Всеки има право да се среща насаме с лицето, което го защитава. Тайната на техните съобщения е неприкосновена.

Чл. 5 от ЕКПЧ има предвид физическата свобода и защитата срещу незаконно лишаване от свобода.

Да уточним понятията!

“Свобода на личността” по смисъла на ЕКПЧ, означава свобода от неправомерно задържане.

“Сигурност на личността” означава защита срещу произволно накърняване на свободата на личността.

Конвенцията гарантира правото на свобода и сигурност на личността на всекиго, освен в шест категории случаи, в които лишаването от свобода е оправдано. Изброяването е изчерпателно.

Случаите, в които лишаването от свобода е оправдано.

- **Лишаване от свобода на лице по силата на присъда, постановена от компетентен съд.**

За да бъде едно лице лишено от свобода по силата на присъда трябва да е извършило престъпление, за което съдебния състав да се е произнесъл с осъдителна присъда и да е наложил наказание лишаване от свобода, чието изпълнение да не е отложено при съответен изпитателен срок (чл. 66 от НК). Необходимо е да е изтекъл срока на обжалване на присъдата или ако е обжалвана да е потвърдено наказанието лишаване от свобода.

Съгласно чл. 376 от НПК, задържането на осъдения и отвеждането му до мястото за изпълнение на наказанието се извършва от органите на Министерството на вътрешните работи.

- **Лишаване от свобода на лице за неизпълнение на законно съдебно решение или с цел осигуряване на изпълнението на задължение предписано от закона.**

Първата допустима форма е лишаване от свобода при неизпълнение на законно съдебно решение.

Задържането е възможно само след като е отказано доброволно изпълнение на задължението, което е било осуетено или възпрепятствано. Възможно е задържане, с принудително довеждане на разпит на редовно призован, но неявил се без уважителни причини свидетел по наказателни дела и за извършване на психиатричен преглед.

Втората форма е лишаване от свобода с цел да се осигури изпълнението на задължение, предписано от закона. В този случай също е необходимо предварително даване на възможност да се изпълни задължението.

Трябва да се има предвид, че чл. 1 от Протокол № 4 към ЕКПЧ забранява лишаването от свобода, когато не може да се изпълни договорно задължение.

Задълженията трябва да са точни и конкретни. Например едно лице е задържано при влизането в страната за около два часа. Това представлява едно конкретно задължение да се даде информация, за да може да се установят основанията за допускане и пребиваване в страната. Правното основание за задържането и извършването на проверката са посочени в чл. 95, ал. 1, т. 2, 3 и 5 и чл. 97, ал. 1, 3 и 7 от ЗМВР. Целта на проверката е насочена към постигане на очевиден общественополезен резултат в контекста на опасност от извършването на престъпна дейност.

- **Лишаване от свобода на лице с цел да се осигури явяване пред компетентния съгласно закона орган по обосновано подозрение за извършено престъпление или ако мярката обосновано се смята за нужна за предотвратяване извършването на престъпление или укриването след извършването на престъпление.**

Третата точка съдържа три хипотези на лишаване от свобода на едно лице:

1. за да се осигури явяване пред компетентния съгласно закона орган по обосновано подозрение за извършено престъпление;
2. ако мярката обосновано се смята за нужна за предотвратяване извършването на престъпление;
3. ако мярката се смята за нужна за предотвратяването на укриване след извършване на престъпление.

Според Конвенцията задържането на едно лице в тези три случая е оправдано само ако наистина има за цел, лицето да бъде изправено пред компетентен съдебен орган или институция предвидена в закона. По смисъла на

ЕКПЧ, това е съдия или длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции. По-надолу в текста ще стане ясно още какво е необходимо в тази връзка.

Задържането е в съответствие с Конвенцията само ако съществува “обосновано подозрение” в извършването на престъпление. Не е нужно обаче извършването на престъпление или точният му характер да бъдат установени със сигурност към момента на задържането. Обосновано подозрение предполага наличието на факти или информация, които биха убедили обективния наблюдател, че лицето може да е извършило престъплението. Обосноваността зависи от всички обстоятелства по делото.

- **Лишаване от свобода на непълнолетно лице на основата на законно решение, за да се осигури надзор с възпитателна цел или законно лишаване от свобода на такова лице с цел да се осигури неговото явяване пред предвидената в закона институция.**

В първата хипотеза можем да си представим съдебно или административно разпореждане за поставяне на непълнолетно лице под надзор, съчетано с ограничаване на свободата, например принудителен престой в поправителен дом или клиника. Такова ограничение в интерес на непълнолетния е допустимо дори той да не е заподозрян в извършването на престъпление. В този случай се изисква да съществува основателна заплаха за развитието или здравето на непълнолетния, например наркомания, проституция, физически или морален тормоз. Не е задължително решението за тази мярка да е взето от съдебен орган. Необходимо е непълнолетният и законните му представители да имат право да обжалват пред съд законността на наложеното ограничение на свободата. Лишаването от свобода трябва да се извършва с възпитателна цел. Задържане без помощ от персонал с педагогическа квалификация и в условия, които могат да окажат вредно и опасно въздействие върху непълнолетен не може да бъде насочено към постигането на възпитателни цели.

Втората хипотеза се отнася до лишаването от свобода на непълнолетно лице, за да бъде изправено пред съд и да се гарантира отстраняването му от вредна среда. По този начин може да бъде предотвратено увличането му в престъпна дейност.

- **Лишаване от свобода на лице с цел да се предотврати разпространението на инфекциозни болести, както и на душевноболни лица, алкохолици, наркомани или скитници.**

Това са категории лица, засегнати от заболявания или живеещи в много тежки социални условия, от които обществото трябва да бъде предпазено. Задържаните лица имат право, законността на задържането им да бъде проверена от съд. Това е особено важно, когато вземането на тази мярка се осъществява от административен орган.

- **Лишаване от свобода на лице с цел да се предотврати незаконното му влизане в страната или на лице, против което са предприемат действия за неговото депортиране или екстрадиране.**

Тази точка касае само чужденци и съдържа гаранции за периода от момента, в който се пристъпи до лишаване от свобода на чужденец, до вземане на решението за неговото допускане в страната, депортиране или екстрадиция. Задържането трябва да бъде законно и да съответства, както на вътрешните разпоредби така и на международното право. Към това право се добавя възможността лицето да обжалва законността на задържането пред съд. Задържането трябва да има за цел само предотвратяване на достъпа на чужденец до страната или даване на възможност за вземане на решение по депортирането или екстрадицията.

Гаранции при задържане под стража. Разумен срок на задържането.

Член 5, т. 2 от ЕКПЧ дава на всяко задържано лице правото незабавно да бъде уведомено на достъпен за него език за основанията за задържането му и за всички обвинения, които му се предявяват, така че ако прецени за подходящо, то може да оспори законността му пред съд.

Конвенцията има за цел да предостави на лишените от свобода следната гаранция: съдебно производство, което да гарантира, че никое лице няма да бъде произволно лишено от неговата свобода и всяко задържане ще бъде възможно най-кратко.

Член 5, т. 3 от ЕКПЧ дава право на лицето да бъде “своевременно” изправено пред съдебен орган, който да се произнесе по мярката за неотклонение. Практиката е установила, че при обикновените престъпления срок от четири дни, а по изключение пет дни се смята за съвместим срок с изискването за своевременност. По българското законодателство, съгласно чл. 152а, ал. 3 от НПК, този срок е 72 часа, ако е постановено от прокурор и 24 часа от разследващия орган.

Да уточним понятията!

Лицето трябва да бъде изправено пред “съдия” или “друго длъжностно лице, упълномощено от закона да изпълнява съдебни функции”.

Служител, който може да бъде смятан за “длъжностно лице” трябва:

- 1. да е независим от изпълнителната власт и от страните по делото;***
- 2. да изслуша лично изправеното пред него лице;***
- 3. да направи преглед на обстоятелствата за и против лишаването от свобода.***

Всяко лице, лишено от свобода чрез задържане има право да обжалва законността на задържането си пред съд, който съгласно чл. 5, т. 4 от ЕКПЧ е длъжен в кратък срок да се произнесе и ако задържането е незаконно да разпореди освобождаване.

4. ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВ ПРОЦЕС

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 6

ПРАВО НА СПРАВЕДЛИВ СЪДЕБЕН ПРОЦЕС

1. Всяко лице при определянето на неговите граждански права и задължения или при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има право на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок от независим и безпристрастен съд, създаден в съответствие със закона.

Съдебното решение се обявява публично, но пресата и публиката могат да бъдат отстранявани по време на целия или на част от съдебния процес в интерес на нравствеността, обществената и националната сигурност в едно демократично общество, когато това се изисква от интересите на непълнолетните лица или за защита на личния живот на страните по делото или ако съдът счете това за извънредно необходимо в случаите, в които поради специални обстоятелства публичността би нанесла вреда на интересите на правосъдието.

2. Всяко лице, обвинено в криминално престъпление, се счита за невинно до доказване на вината му в съответствие със закона.

3. Всяко лице, обвинено в криминално престъпление, има в частност следните права:

а) да бъде незабавно и в подробности информирано за характера и причините за обвинението срещу него на разбираем за него език;

б) да има достатъчно време и възможности за подготовка на своята защита;

в) да се защитава лично или да ползва адвокат по свой избор; ако не разполага със средства за заплащане на адвокат, да му бъде предоставена безплатно служебна защита, когато го изискват интересите на правосъдието;

д) да участва в разпита или да изисква разпит на свидетелите на обвинението и да изисква призоваването и разпитът на свидетелите на защитата да се извършват при същите условия, както на свидетелите на обвинението;

е) да ползва безплатно услугите на преводач, ако не разбира или не говори езика, използван в съда.

КОНСТИТУЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Чл. 31. (1) Всеки обвинен в престъпление следва да бъде предаден на съдебната власт в законно определения срок.

(2) Никой не може да бъде принуждаван да се признае за виновен, нито да бъде осъден само въз основа на неговото самопризнание.

- (3) Обвиняемият се смята за невинен до установяване на противното с влязла в сила присъда.**
- (4) Не се допускат ограничения на правата на обвиняемия, надхвърлящи необходимото за осъществяване на правосъдието.**
- (5) На лишените от свобода се създават условия за осъществяване на основните им права, които не са ограничени от действието на присъдата.**
- (6) Наказанието лишаване от свобода се изпълнява единствено в местата, определени със закон.**
- (7) Не се погасяват по давност наказателното преследване и изпълнението на наказанието за престъпления против мира и човечеството.**

Всяко лице при наличието на каквото и да е наказателно обвинение срещу него има правото на справедливо и публично гледане на неговото дело в разумен срок от независим и безпристрастен съд.

Полицията е разследващ орган в досъдебната фаза на наказателния процес. Това се осъществява чрез извършването на предварителна проверка или досъдебно производство в една от формите му – бързо производство или дознание.

Промените в НПК освен, че въведоха полицейското разследване бяха повлияни от изискванията на ЕКПЧ. Полицейските служители трябва да бъдат обучавани да разследват, тъй като законосъобразно извършените действия в тази фаза на процеса ще допринесат за по-бързото и убедително обвинение пред съда.

В хода на осъществяването на правото на справедлив процес всяко лице, обвинено в извършването на престъпление, съгласно член 6, т. 2 от ЕКПЧ се смята за невинно до доказване на вината му. Съгласно чл. 14, ал. 2 от НПК, уличеният и обвиняемият са невинни до завършването на наказателното производство с влязла в сила присъда, която да установява противното. Полицейските служители трябва да се съобразяват с това, че уличените и обвиняемите са невинни до доказване на вината им и да бъдат предпазливи, когато правят публични изявления по повод на разследванията, което може да накърни установената презумция за невиновност.

Самопризнанието в полицейското производство трябва да бъде направено свободно и да не е изтръгнато чрез физическо насилие или психическо въздействие върху уличения. Според чл. 91, ал. 1 от НПК самопризнанието не може да бъде единственото доказателство за осъдителна присъда.

Какви са минималните права на уличеният и обвиняемият, според член 6 от ЕКПЧ?

- Своевременно да бъдат информирани на достъпен език за характера и причините на обвинението срещу тях. Уличеният в полицейското разследване има право да научи в какво е уличен, предвидената в закона отговорност, да откаже да даде обяснения, както и да му се осигури възможност да се свърже със защитник.
- Да имат достатъчно време и улеснения, за да подготвят защитата си и да обжалват действията на полицейския служител.

- Да се защитава лично, чрез защитник по свой избор или ако не разполагат с достатъчно средства да ползват служебен защитник.
- Задържаният трябва да има възможност да се свърже със защитник. Българското законодателство дава право на уличеното лице да ползва защитник, както и да се свърже с него и да не се извършват никакви действия до изпълнението на това задължение. Освен това е необходимо да контактува със защитника, без друго лице да узнава съдържанието на разговора. Защитникът по смисъла на чл. 75, ал. 1 от НПК има право да се среща насаме с уличения. Не е допустимо претърсването на защитника от страна на полицейски служител. Когато задържаното лице не е в състояние да заплати адвокатско възнаграждение, дознателите са длъжни да му осигурят служебен защитник.
- Имат право да участват в разпита на свидетелите и да изискват призоваването на такива. В хода на досъдебната фаза на наказателния процес могат да бъдат разпитвани анонимни свидетели. Показанията на тези свидетели не могат да бъдат единственото доказателство, въз основа, на което се крепи осъдителната присъда. Те трябва да бъдат подкрепяни от другите доказателства по делото.
- Трябва да разбират документите, които ползват, за да може да бъде осъществено правото на справедлив процес. Полицейските служители са задължени да осигурят превод, макар че уличеният също трябва да прояви инициатива, като извести, че не разбира езика, на който се говори. Ако това лице не разбира български език, информацията трябва да му бъде преведена и предоставена писмено. Не може да се приеме, че полицейският служител е изпълнил задължението ако е предоставил данните на защитника, който владее български език и ще ги преведе на своя клиент.

5. ПРАВО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЕН ЖИВОТ

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 8

ПРАВО НА ЗАЧИТАНЕ НА ЛИЧНИЯ И СЕМЕЙНИЯ ЖИВОТ

1. Всеки има право на зачитане на неговия личен и семеен живот, на неговото жилище и тайната на неговата кореспонденция.

2. Намесата на държавните власти в ползването на това право е недопустима освен в случаите, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност

или на икономическото благосъстояние на страната, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.

КОНСТИТУЦИЯТА НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Чл. 32. (1) Личният живот на гражданите е неприкосновен. Всеки има право на защита срещу незаконна намеса в личния и семейния му живот и срещу посегателство върху неговата чест, достойнство и добро име.

(2) Никой не може да бъде следен, фотографиран, филмиран, записван или подлаган на други подобни действия без негово знание или въпреки неговото изрично несъгласие освен в предвидените от закона случаи.

Чл. 33. (1) Жилището е неприкосновено. Без съгласието на обитателя му никой не може да влиза или да остава в него освен в случаите, изрично посочени в закона.

(2) Влизане или оставане в жилището без съгласие на неговия обитател или без разрешение на съдебната власт се допуска само за предотвратяване на непосредствено предстоящо или започнало престъпление, за залавяне на извършителя му, както и в случаите на крайна необходимост.

Чл. 34. (1) Свободата и тайната на кореспонденцията и на другите съобщения са неприкосновени.

(2) Изключения от това правило се допускат само с разрешение на съдебната власт, когато това се налага за разкриване или предотвратяване на тежки престъпления.

Нито едно човешко същество не може да бъде свободно и сигурно, ако не бъдат гарантирани правото му на личен и семеен живот, тайната на кореспонденцията му, както и да бъде защитена неприкосновеността на неговото жилище. Ето защо тези права са неотменими и държавата е длъжна да създаде гаранции и механизми за недопускане противоправното им нарушаване от нейните органи. Необходимо е да бъдат създадени условия всеки човек спокойно да живее собствения си живот при минимална намеса от страна на полицията. Всеки член на обществото трябва да има възможност да води личен живот по свой избор, да създава и поддържа отношения с други хора с цел изява на собствената си личност.

В полицейската практика се налага в определени случаи разглежданите права да бъдат ограничавани. Най-често това става чрез провеждане на наблюдение, проследяване, проникване в жилища, белязване и проверка на кореспонденцията и подслушване на разговорите (вкл. и телефоните) на отделни граждани.

- Субектите, които имат право да искат и да използват събраните данни и веществени доказателства чрез специални разузнавателни средства са посочени в ЗСРС.

За използване на СРС се изготвя мотивирано писмено искане от съответния ръководител на органите, посочени от ЗСРС. Искането се предоставя до председателите на СГС и окръжните съдилища или упълномощен от тях заместник-председател, които дават писмено разрешение за използването на специални разузнавателни средства. Разрешение за използване на СРС може да даде и председателят на съответния апелативен съд или изрично упълномощен от него заместник-председател, когато другите компетентни органи откажат да дадат разрешение. След получаване на писменото разрешение, министърът на вътрешните работи дава писмено разпореждане за прилагане на СРС.

В неотложни случаи прилагането на СРС може да започне веднага след получаване на писменото разрешение, за което веднага се уведомява министърът на вътрешните работи.

В случаите на непосредствена опасност от извършване на тежки умишлени престъпления или заплаха за националната сигурност СРС могат да се използват и без съдебно разрешение, въз основа на разпореждане на министъра на вътрешните работи. Използването се прекратява, ако в срок от 24 часа не бъде дадено съдебно разрешение.

Според ЕКПЧ тези действия могат да се предприемат, ако става дума за:

- националната и обществената сигурност или икономическото състояние на страната;
- предотвратяване на безредици и престъпления;
- защита на здравето и морала;
- правата и свободите на останалите граждани;

В българското законодателство тези принципи са намерили място в КРБ, НПК, ЗСРС, ЗМВР.

В ежедневната си практическа дейност всеки полицай може да достигне до поверителна информация от личния живот на гражданите. Абсолютно недопустимо е нейното разгласяване и тя трябва да се третира като служебна тайна (подобно на лекарска тайна). Нейното използване може да става само ако е в съответствие с поставените от закона цели, т.е. за предотвратяване и разкриване на престъпления и ако интересите на правосъдието го налагат.

Полицейската работа е сложна и деликатна. Полицията прилага закона, но не бива да допуска това да става чрез неговото нарушаване. В практиката всеки полицейски служител ще бъде изкушаван в по-малка или по-голяма степен да изпълни задачата си чрез нарушаване на определени лични права и свободи на гражданите. Професионално подготвеният, професионално ръководеният и професионално контролираният полицай ще устои на това изкушение и ще изпълни своята задача в рамките на закона.

6. СВОБОДА НА МИСЪЛТА, СЪВЕСТИТА И РЕЛИГИЯТА. СВОБОДА НА ИЗРАЗЯВАНЕТО НА МНЕНИЕ.

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 9

СВОБОДА НА МИСЪЛТА, СЪВЕСТИТА И РЕЛИГИЯТА

1. Всеки има право на свобода на мисълта, съвестта и религията; това право включва свободата да променя своята религия или убеждения и свободата да изповядва своята религия или убеждения индивидуално или колективно, публично или частно, чрез богослужение, обучение, религиозни обреди и ритуали.

2. Свободата да се изповядва религия или убеждения подлежи само на такива ограничения, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на обществената сигурност, за защитата на общественения ред, здраве и морал или за защита на правата и свободите на другите.

Член 10

СВОБОДА НА СЛОВОТО

1. Всеки има право на свобода на изразяването на мнения. Това право включва свободата да отстоява своето мнение, да получава и да разпространява информация и идеи без намеса на държавните власти и независимо от границите.

Този член не забранява на държавите да въвеждат разрешителен режим за дейността на радио- и телевизионните компании и производителите на кинематографична продукция.

2. Ползването на тези свободи, доколкото е съпроводено със задължения и отговорности, може да бъде обусловено от процедури, условия, ограничения или санкции, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество в интерес на националната и обществената сигурност, териториалната цялост, за предотвратяване на безредици или на престъпления, за защитата на здравето и морала, както и на репутацията или на правата на другите, за предотвратяване на изтичането на секретна информация или за поддържане на авторитета и безпристрастността на правосъдието.

КОНСТИТУЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Чл. 37. (1) Свободата на съвестта, свободата на мисълта и изборът на вероизповедание и на религиозни или атеистични възгледи са ненакърними. Държавата съдейства за поддържане на търпимост и уважение между вярващите от различните вероизповедания, както и между вярващи и невярващи.

(2) Свободата на съвестта и на вероизповеданието не може да бъде насочена срещу националната сигурност, обществения ред, народното здраве и морала или срещу правата и свободите на други граждани.

Чл. 38. Никой не може да бъде преследван или ограничаван в правата си поради своите убеждения, нито да бъде задължаван или принуждаван да дава сведения за свои или чужди убеждения.

Чл. 39. (1) Всеки има право да изразява мнение и да го разпространява чрез слово - писмено или устно, чрез звук, изображение или по друг начин.

(2) Това право не може да се използва за накърняване на правата и доброто име на друго и за призоваване към насилствена промяна на конституционно установения ред, към извършване на престъпления, към разпалване на вражда или към насилие над личността.

Плурализъмът е достойствие и основна характеристика на всяко демократично общество. Ако той липсва, в никакъв случай обществото не може да бъде определено като демократично. За да е налице плурализъм трябва да съществуват надеждни гаранции за непрекословно спазване на свободата на мисълта, съвестта, религията и изразяването на мнение.

При изпълнение на своите законово определени функции полицията е призвана да съдейства за опазването на основните демократични ценности на обществото. Полицейските служители трябва да притежават необходимата квалификация за ефективна защита на гражданите от дискриминация или други неправомерни действия основани на вероизповедание или убеждение.

Правото на мисълта, съвестта и религията касае неприкосновеността на вътрешния свят на човека и е безусловно гарантирано от ЕКПЧ и Конституцията на Република България. Убежденията на човека обаче стават истински ценни, ако той може да ги изрази. Гарантирането на това право означава, че никой не може да бъде подложен на отношение, което да промени начина му на мислене. Забранена е всяка форма на принуда, да бъдат изразени мисли, да бъде променено мнение или религиозно убеждение.

Свободата на съвестта не е неограничена. Противното би означавало премахването на правния ред, като система от задължителни правила за всички граждани на една държава. Ограничения са възможни само, когато са предвидени в закон и са необходими в едно демократично общество в интерес на обществената сигурност, за защита на обществения ред, здравето и морала или защита правата и свободите на другите.

ЕКПЧ определя формите, чрез които може да се извършва изповядването на религия или убеждения – богослужение, преподаване, практикуване и спазване на ритуали. Същевременно нито ЕКПЧ, нито нашето вътрешно законодателство не

защитават незаконосъобразните действия, които са мотивирани или вдъхновени от религия или убеждения. В този ред на мисли са недопустими и противоправни всякакви действия по предлагане на материални или социални изгоди или упражняване на непочтен натиск върху хора изпаднали в беда или нужда с цел спечелването им за определена религиозна или друга кауза.

Свободата да се приемат религия или убеждения и да се променят е неограничена. Тя включва и свобода човек да няма религия или убеждения и да не бъде задължаван да действа по начин, който налага приемане на църква, религия или убеждения, които той нито споделя, нито подкрепя.

Всяка държава дава отговор на въпросите свързани със свободата на изповядване на религия или убеждения. Според Конституцията на Република България, държавата съдейства за търпимост и уважение между вярващите от различни вероизповедания.

Свободата да се изповядва религия или убеждения не включва право на предпазване от критиката на другите, тъй като тези действия не могат да се смятат за накърняване на това право. Само в изключителни случаи, когато ефектът от конкретни действия може да възпрепятства упражняването на гарантираната свобода, държавата е длъжна да потисне агресивните форми на поведение.

Свободата на изразяване на мнения е мерило за всяко демократично общество и едно от главните условия за неговия напредък. Чл. 10, т. 1 от ЕКПЧ предвижда, че свободата на изразяване на мнение, включва свободата да се отстоява мнение и да се получава и разпространява информация.

Свободата на изразяването на мнения не е безгранична. Съгласно ЕКПЧ свободното изразяване на мнение доколкото е съпроводено със задължения и отговорности може да бъде обусловено от процедури, условия, ограничения или санкции, които са предвидени от закона и са необходими в едно демократично общество, в интерес на националната или обществената сигурност, териториалната цялост, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защита на здравето и морала, както и на репутацията или правата на другите, за предотвратяване на изтичането на секретна информация или за поддържане на авторитета и безпристрастността на правосъдието.

От гледна точка на разглежданото право в ежедневната си практическа дейност полицейските служители трябва да притежават квалификация, качества и умения за разрешаване на конфликтни ситуации, породени от изразяване на противоположни мнения. От значение в тези ситуации ще бъде проявата на такт и деликатност от страна на полицаите към участниците в конфликта, както и професионалната им подготовка за водене на преговори.

Свободата да се изразява мнение, съдържа и правото да се запази мълчание.

7. СВОБОДА НА МИРНИ СЪБРАНИЯ И СДРУЖАВАНИЯ

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 11

СВОБОДА НА СЪБРАНИЯТА И СДРУЖЕНИЯТА

1. Всеки има право на свобода на мирни събрания и на свободно сдружаване, включително правото да образува и членува в професионални съюзи за защита на своите интереси.

2. Упражняването на тези права не подлежи на никакви други ограничения освен на тези, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната или обществената сигурност, за предотвратяване на безредици или престъпления, за защитата на здравето и морала или на правата и свободите на другите. Този член не изключва въвеждането на законни ограничения върху упражняването на тези права от служещите във въоръжените сили, полицията или държавната администрация.

КОНСТИТУЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Чл. 12. (1) Сдруженията на гражданите служат за задоволяване и защита на техните интереси.

(2) Сдруженията на гражданите, включително синдикалните, не могат да си поставят политически цели и да извършват политическа дейност, присъщи само на политическите партии

Чл. 43. (1) Гражданите имат право да се събират мирно и без оръжие на събрания и манифестации.

(2) Редът за организиране и провеждане на събрания и манифестации се определя със закон.

(3) За събрания на закрито не се изисква разрешение.

Чл. 44. (1) Гражданите могат свободно да се сдружават.

(2) Забраняват се организации, чиято дейност е насочена срещу суверенитета, териториалната цялост на страната и единството на нацията, към разпалване на расова, национална, етническа или религиозна вражда, към нарушаване на правата и свободите на гражданите, както и организации, които създават тайни или военизирани структури или се стремят да постигнат целите си чрез насилие.

(3) Законът определя организациите, които подлежат на регистрация, ред за тяхното прекратяване, както и взаимоотношенията им с държавата.

В ЕКПЧ свободата на сдружаване и свободата на мирни събрания са уредени в една и съща разпоредба на чл. 11. Свободата на сдружаване и събрания е

тясно свързана със свободата на мисълта, съвестта и религията. Правото на свободно сдружаване и правото на събрания представлява отстояване и пропагандиране на конкретни възгледи.

Упражняването на тези права според ЕКПЧ подлежат единствено на ограничения, които са:

- необходими в едно демократично общество;
- в интерес на националната и обществената сигурност;
- за предотвратяване на безредици или престъпления;
- за защита на здравето и морала;
- за защита правата и свободите на другите.

ЕКПЧ и българското законодателство безусловно гарантират правото на мирни събрания. Според чл. 43 от КРБ, гражданите имат право да се събират мирно и без оръжие на събрания и манифестации.

Ограничаването на събранията може да бъде свързано с оглед на мирния характер, без да се засяга самото право, т. е. не трябва да се забранява едно независимо средство за изразяване.

ЕКПЧ не само задължава органите на съответните държави, които са я ратифицирали да спазват правата и свободите, прогласени в нея, но изисква от тях да осигурят и упражняването на тези права, като предотвратяват и предвиждат опасността за всяко тяхно нарушаване. На тази основа правото на свободни събрания включва право на защита срещу насрещни демонстрации. Освен това ако защитата се окаже недостатъчна или неадекватна, това е равнозначно на ограничение на гарантираното право. Участниците в една демонстрация трябва да имат възможност да проведат демонстрацията, без да съществува заплаха, че ще бъдат подложени на физическо насилие от опонентите си. Подобна опасност може да попречи и на други групи от обществото, да изразят мненията си по спорни въпроси. Правото да се проведе насрещна демонстрация не може да се простира дотам, че да възпрепятства упражняването на правото да се демонстрира. Поради това истинската, ефективната свобода на мирни събрания не може да бъде сведена само до задължение на държавата да не се намесва в провеждането на демонстрация. В тази връзка се налага предприемането на мерки, които да осигурят упражняването на това право.

Според чл. 4 от Закона за митингите, събранията и манифестациите (ЗМСМ) гражданите не могат да бъдат преследвани и наказвани за организиране и участие в събрания, митинги и манифестации и за изразените от тях мнения, възгледи и становища, освен ако това съставлява престъпление или друго правонарушение. Съгласно чл. 174а, ал. 1 от НК, който с насилие, измама, заплашване или по друг незаконен начин разтури или попречи да се проведе събрание, митинг или манифестация, допустими по ЗМСМ се наказва с лишаване от свобода до две години.

- В събрания, митинги и манифестации не могат да участват граждани, които:
 - **носят оръжие или предмети, които могат да отнемат живота или да увредят здравето на хората;**
 - намират се в очевидно пияно състояние или са маскирани, с което е затруднено тяхното разпознаване.

- Провеждането на събрание, митинг и манифестация могат да бъдат забранени, когато има несъмнени данни, че:
 - са насочени към насилствено изменение на конституционно установения обществен и държавен строй или срещу териториалната цялост на страната;
 - застрашават обществения ред в населено място;
 - застрашават народното здраве при обявена епидемична обстановка;
 - нарушават правата и свободите на другите граждани.

Организаторът на мероприятиято може да обжалва забраната.

Да уточним понятията!
Терминът “сдружаване” предполага доброволна организация с обща цел.

Чл. 11 от ЕКПЧ разглежда правото да се образуват всякакви разрешени от закона сдружения, включително и синдикални (професионални съюзи). Членството в професионален съюз не трябва да бъде задължително. Следователно чл. 11 от ЕКПЧ защитава и правото да не се членува в сдружение или профсъюз. Правото да се образуват профсъюзи включва възможността да се разработват собствени правила на управление и дейност, за да бъдат способни тези сдружения да обслужват интересите на своите членове. От своя страна държавните органи са длъжни да предоставят възможност за действие на тези съюзи. В тази насока държавните органи трябва да изслушат исканията на профсъюза, за да бъде той в състояние да отстоява поверените му интереси.

Според чл. 265 от ЗМВР, служителите на МВР могат да се организират за подпомагане и защита на своите професионални и социално-икономически права. Офицерите и сержантите не могат да членуват в други организации, както и да приемат в своите организации представители на работници и служители извън министерството.

Организациите на служителите от МВР защитават техните интереси, без да се намесват в ръководството на службите в него. Членовете на полицейските организации могат да провеждат събрания в извънработно време, включително и в униформа.

Съгласно чл. 268 от ЗМВР в МВР се създава Съвет за социално партньорство, който обсъжда и сключва споразумения за гарантиране правата на служителите на министерството. Съветът се ръководи от министъра на вътрешните работи или упълномощено от него лице. В него участват делегати от организациите на полицейските служители.

Лицата, работещи по трудово правоотношение в МВР имат право да се сдружават по общите условия за синдикална дейност за страната.

8. СВОБОДА НА ДВИЖЕНИЕ НА ТЕРИТОРИЯТА НА ДОГОВАРЯЩАТА ДЪРЖАВА, НА ИЗБОР НА МЕСТОЖИТЕЛСТВО В ПРЕДЕЛИТЕ ѝ И НА НАПУСКАНЕ

ЧЕТВЪРТИ ПРОТОКОЛ КЪМ ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 2

1. Всеки, който се намира на законно основание на територията на дадена държава, има право свободно да се придвижва и свободно да избира своето местожителство в пределите на тази територия.

2. Всеки е свободен да напусне пределите на всяка държава, включително и на своята.

3. Упражняването на това право не подлежи на никакви ограничения, освен на тези, предвидени в закона и необходими в едно демократично общество в интерес на националната или обществената сигурност, за поддържане на обществения ред, за предотвратяване на престъпления, за защита на здравето и морала или на правата и свободите на другите.

4. Правата, признати в т. 1 могат също така да бъдат предмет на ограничения в определени закони. Ограниченията трябва да са въведени в съответствие със закона и оправдани от гледна точка на общия интерес в едно демократично общество.

КОНСТИТУЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Чл. 35. (1) Всеки има право свободно да избира своето местожителство, да се придвижва по територията на страната и да напуска нейните предели. Това право може да се ограничава само със закон, за защита на националната сигурност, народното здраве и правата и свободите на други граждани.

(2) Всеки български гражданин има право да се завръща в страната.

Четвъртият протокол на ЕКПЧ гарантира право на лицата да бъдат допуснати на територията на държавата, чиито граждани са и забранява експулсирането им. Следователно предполага се, че гражданинът винаги пребивава на законно основание на територията на своята държава. Всяко друго лице (чужденец), което е допуснато в една държава, пребивава в нея на законно основание, само доколкото изпълнява условията, при които е било допуснато.

Всеки български гражданин има право да се завръща в своята страна.

Ограниченията на това право са възможни само ако са предвидени в закона и са:

- необходими в едно демократично общество;
- в интерес на националната или обществена сигурност;
- за поддържането на обществения ред, за предотвратяване на престъпления;
- за защита на здравето и морала или правата и свободите на другите.

Съгласно чл. 25, ал. 4 от КРБ, гражданин на Република България не може да бъде изгонен от нея или предаден на друга държава.

Пребиваването на чужденците в Република България се осъществява въз основа на:

- издадена виза;
- международни договори за безвизов или облекчен визов режим;
- разрешение на службите за административен контрол на чужденците.

Държавните органи от съответната страна могат да провеждат свободно политиката си относно допускане на чужденци. В член 2 от Четвърти протокол към ЕКПЧ е казано, че всеки, който се намира на законно основание на територията на една държава, има право свободно да се придвижва и свободно да избира местожителството си в пределите на тази територия. Конституцията на Република България дава право на всеки свободно да избира своето местожителство, да се придвижва на територията на страната и да напуска нейните предели. Това право може да се ограничава само със закон, за защита на националната сигурност, народното здраве и правата и свободите на другите граждани.

Според чл. 27 от КРБ чужденците, които пребивават в страната на законно основание, не могат да бъдат изгонвани от нея или предавани на друга държава, против тяхната воля, освен при условия и ред, определени със закон. Без изискването едно лице законно да пребивава в пределите на една държава, на държавните органи би било забранено да експулсират чужденците, които са успели да влязат в страната нелегално.

Законът за чужденците в Република България (ЗЧРБ) визира случаите, в които може да се откаже издаване на виза и влизане в страната на чужденец.

Притежаването на виза не може да бъде единственото основание, което дава право на чужденец да влезе в Република България. Органите на граничен контрол могат да откажат влизането в страната на чужденец, притежаващ виза.

Член 2, т. 2 от Четвъртият протокол към ЕКПЧ дава свобода на всеки да напусне пределите на всяка държава, включително и на своята. Тази свобода може да бъде ограничена от основанията споменати по-горе в текста.

Законът за българските документи за самоличност (ЗБДС) в чл. 74, 75 и 76 регламентира случаите, в които не се разрешава напускане на страната, а паспортите и заместващите ги документи не се издават или издадените се отнемат.

9. ПРАВО НА СВОБОДНО И БЕЗПРЕПЯТСТВЕНО ПОЛЗВАНЕ НА СОБСТВЕНОСТТА

ПЪРВИ ПРОТОКОЛ КЪМ ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 1

Всяко физическо или юридическо лице има право мирно да се ползва от своята собственост. Никой не може да бъде лишен от неговата собственост освен в интерес на обществото и съгласно условията предвидени в закона или в общите принципи на международното право.

Предходните разпоредби не накърняват по никакъв начин правото на държавите да въвеждат такива закони, каквито сметат за необходими за осъществяването на контрол върху ползването на собствеността в съответствие с общия интерес или за осигуряване на данъци или други постъпления или глоби.

КОНСТИТУЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Чл. 17. (1) Правото на собственост и на наследяване се гарантира и защитава от закона.

(2) Собствеността е частна и публична.

(3) Частната собственост е неприкосновена.

(4) Режимът на обектите на държавната и общинската собственост се определя със закон.

(5) Принудително отчуждаване на собственост за държавни и общински нужди може да става само въз основа на закон, при условие че тези нужди не могат да бъдат задоволени по друг начин и след предварително и равностойно обезщетение

Член 1 от Първи протокол към ЕКПЧ съдържа три отделни правила:

- първото правило прогласява принципа на свободно и безпрепятствено ползване на собствеността;
- второто правило се отнася до лишаването от собственост, като го подчинява на някои условия;
- според третото правило отделните държави имат право да контролират ползването на собствеността в съответствие с общия интерес, като приемат закони, които смятат за необходими за тази цел.

Защитата на обществения интерес, като цел на намесата по отношение на правото на собственост обхваща широк кръг мотиви, например необходимост в борбата с международния трафик на наркотици, нуждата от запазване на доказателствата за престъпления, предотвратяване на извършването на престъпления и др.

Лишаването от собственост и контролът върху ползването на собствеността трябва да се тълкуват в светлината на общия принцип на правото на свободно и безпрепятствено ползване на собствеността. При всяко от трите правила се прилага принципа за “справедливо равновесие”.

Да уточним понятията!

Принципът на “справедливо равновесие” означава, че трябва да бъде определено дали е постигнато справедливо равновесие между изискванията на обществения интерес и това да бъдат защитени основните права на отделния човек. Този стремеж за еквивалент при защитата и засягането на правата на човека е въплътен в цялата Конвенция.

Когато е нарушено правото на свободно и безпрепятствено ползване на собствеността и фактите, срещу които е насочено оплакването са настъпили в резултат на упражняване на държавна власт ще бъде ангажирана отговорността на държавата пред Европейския съд.

Какво се разбира под понятието “собственост”?

Отправната точка за определянето на това понятие е икономическата стойност на правото или интереса. Когато държавата не засяга тази икономическа стойност, не възниква отговорност по чл. 1 от Първия протокол към ЕКПЧ. Например високите емисии на шум, причинени от движението на булевард, нарушават правото на безпрепятствено ползване на собствеността на жилище, което се намира в близост до него, поради това, че водят до намаляване на стойността на недвижимия имот. Член 1 от Първия протокол към ЕКПЧ не защитава качеството на жизнената среда и за това в посочения случай е неприложим.

От друга страна много права, които са различни от собствеността, имат икономическа стойност и поради това попадат в смисъла на член 1 от Първи протокол към ЕКПЧ, например лицензът на ресторант или неговата клиентела.

В борбата с престъпността, полицейските органи могат да конфискуват и изземват предмети на престъпление. Според международното право конфискацията има за цел упражняването на контрол върху ползването на собствеността, а не лишаване от нея. Например, когато контрабандата е извършена с цел заобикаляне на митническото законодателство, тази мярка има основание, тъй като полицейските служители целят да бъде получено обезпечение за плащането на митата и глобите.

Възбраната върху жилище, наложена с цел да бъдат запазени доказателствата от извършено престъпление, която трае дълго време след края на наказателното производство представлява несъразмерна тежест върху потърпевшия собственик на имота.

Полицията трябва да защитава правото на свободно и безпрепятствено ползване на собствеността чрез мерките, които предприема за предотвратяване на кражби, и да разследва престъпленията против собствеността.

Полицейските служители трябва да прилагат закона и да поддържат обществения ред така, че гражданите да могат да имат достъп до собствеността си и да я ползват. Ето защо те трябва да бъдат обучавани на правомерните начини да изземват имущество. В тази връзка е необходимо документирането на всяка вещ, иззета от полицейски служители, както и стриктното ѝ съхраняване.

Полицейските служители трябва да защитават правото на свободно и безпрепятствено ползване на собствеността без да допускат дискриминация между отделните лица, основана на пол, раса, религия, национален или социален произход или някакъв друг признак.

Конституцията на Република България защитава правото на собственост и обявява, че частната собственост е неприкосновена. Принудителното отчуждаване на собственост за държавни и общински нужди може да става само въз основа на закон, при условие, че тези нужди не могат да бъдат задоволени по друг начин и след предварително и равностойно обезщетение.

10. ЕКСПУЛСИРАНЕ

СЕДМИ ПРОТОКОЛ КЪМ КОНВЕНЦИЯТА ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 1

1. Чужденец, живеещ постоянно на законно основание на територията на дадена държава, може да бъде експулсиран само по силата на решение, взето съгласно закона, и трябва да има възможност:

- а) да представи доводи против експулсирането му;**
- б) да бъде проверен неговия случай;**
- в) за тази цел да бъде изслушан от компетентен орган или от едно или няколко лица, назначени от този орган.**

2. Чужденец може да бъде експулсиран преди да се възползва от правата, изброени в подточки а, б и в на този член, когато това е необходимо в интерес на обществения ред или е мотивирано от съображения за националната сигурност.

ЧЕТВЪРТИ ПРОТОКОЛ КЪМ ЕВРОПЕЙСКАТА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 3

1. Никой не може да бъде експулсиран по силата на индивидуални или колективни мерки от територията на държавата, на която е гражданин.

2. Никой не може да бъде лишен от правото да влезе на територията на държавата, на която е гражданин.

Член 4

Колективното експулсиране на чужденци е забранено.

Да уточним понятията!

Според международното право експулсиране е налице, когато едно лице “е задължено да напусне страната без да му бъде дадена възможност по-късно да се завърне”.

Според Закона за чужденците в Република България “експулсиране” е принудително извеждане в кратък срок на чужденец извън границите на страната, поради извършени нарушения или поради липса на основания за пребиваване в нея.

Експулсирането е заповед за напускане на страната, докато екстрадицията е предаване на едно лице от една на друга юрисдикция с цел участие в съдебно производство или изтърпяване на наказание, което му е наложено.

Понятието “екстрадиране” е различно от понятието “експулсиране” и не попада под забраната на член 3 от Четвърти протокол към ЕКПЧ.

Експулсирането, както на собствени граждани, така и на чужденци може да съставлява нарушение и на някои от другите права и свободи, особено на забраната за нечовешко или унижително отношение и правото да бъде зачитан личния и семеен живот.

Гаранциите предвидени в член 1 от Седми протокол към ЕКПЧ се прилагат само към някои категории чужденци и то не във всички случаи. Член 1 от Седми протокол към ЕКПЧ касае само чужденци, които живеят постоянно на територията на съответната държава на законно основание. Думата “живеещ” има за цел да изключи чужденците, които са пристигнали на границата, на летище или пристанище, но още не са минали проверката на органите на граничен контрол. От приложното поле са изключени и чужденците, които са допуснати транзитно или за друга цел, а не за да живеят на тази територия, или които чакат решение по молба си за разрешение за пребиваване.

Експулсирането се отнася до всяка мярка, чрез която един чужденец бива принуден да напусне територията, с изключение на екстрадицията.

Идеята на член 1 от Седми протокол към ЕКПЧ е да предостави минимални гаранции при експулсиране.

Експулсирането може да бъде извършено само “по силата на решение, взето съгласно закона”. Вътрешното законодателство определя кой орган е компетентен да вземе решението за експулсиране и каква процедура да бъде приложена, като трябва да се спази условието на член 13 от ЕКПЧ за предоставяне на ефикасно средство за защита пред национален орган.

По време на процедурата, засегнатият чужденец разполага с някои минимални права предвидени в член 1 на Седми протокол към ЕКПЧ:

- необходимо е лицето да има възможност да предостави доводи против експулсирането;

- случаят трябва да бъде проверен, което не означава непременно процедура с две фази пред различни органи, а само, че компетентният орган трябва да провери случая в светлината на доводите срещу експулсирането, изтъкнати от засегнатото лице;
- лицето трябва да бъде изслушано от компетентния орган или от едно или няколко лица, упълномощени от него. Не е задължително лицето да бъде представлявано от защитник и този компетентен орган да е съд. Цялото това производство може да бъде писмено.

Изключения от това право се допускат, когато е необходимо в интерес на обществения ред или е мотивирано от съображение за националната сигурност. Когато една държава се позове на мотива в интерес на обществения ред, тя трябва да докаже защо в конкретния случай е било нужно да се прибегне до изключението. Няма изискване за мотивиране, когато основанието за експулсиране е заплахата за сигурността на страната.

Чуждият гражданин може да упражни правата си и след като е експулсиран.

Съгласно ЗЧРБ, министърът на вътрешните работи или упълномощени от него длъжностни лица могат да издадат заповед за принудително отвеждане на чужденец до границата в случаите, когато:

- чужденецът не може да удостовери влизането си в страната по законоустановения ред;
- чужденецът не напусне страната до изтичане на разрешения му срок или в 7-дневен срок след уведомяването му за отказа да бъде продължено неговото пребиваване;
- чужденецът не е напуснал страната в определения срок след отнемане правото му на пребиваване по реда на този закон;
- е установено, че чужденецът е влязъл и пребивава в страната с неистински или преправен документ за задгранично пътуване или заместващ го документ.

Министърът на вътрешните работи или упълномощени от него длъжностни лица могат със заповед да разпоредят експулсирането на чужденец, когато неговото присъствие в страната създава сериозна заплахата за националната сигурност или за обществения ред. Заповедта се изпълнява от службите за административен контрол на чужденците. Необходимо е да е изтекъл 7-дневния срок след уведомяването на лицето за отказа да бъде продължено неговото пребиваване. Заповедта се издава и обжалва по реда на Закона за административното производство (ЗАП). Не подлежат на обжалване заповедите, с които са наложени принудителни административни мерки, непосредствено свързани със сигурността на страната.

В случай, че съществуват пречки чужденецът да напусне незабавно страната или да влезе в друга страна, той се задължава да се явява ежедневно в съответната полицейска служба по местопребиваването му.

Когато присъствието на едно лице – чужденец създава сериозна заплахата за националната сигурност или обществения ред, по преценка на министъра на

вътрешните работи или упълномощени от него лица, той може да бъде настанен принудително в специализирани домове.

Член 4 от Четвърти протокол към ЕКПЧ забранява колективното експулсиране на чужденци. Има се предвид експулсиране на чужденци като група.

Изниква въпросът каква е разликата между експулсирането на група чужденци и експулсирането на определен брой отделни чужденци?

Колко голяма трябва да бъде групата?

Може ли експулсирането на цяло семейство да се смята за колективно?

На тези въпроси може да се отговори само ако решаващият критерий за прилагането на член 4 от Четвърти протокол към ЕКПЧ е не броят на хората в групата или връзката им помежду им, а процедурата, приложена при експулсирането.

Да уточним понятията!

Ако едно лице е експулсирано заедно с други, като случаят му не е бил разгледан отделно, ще бъдем изправени пред хипотезата на колективно експулсиране.

Обратно стоят нещата, когато решението за мярката се основава на особените обстоятелства, свързани с всяко лице поотделно.

Колективно експулсиране на чужденци е всяка мярка на компетентния орган, която принуждава чужденци като група да напуснат страната, освен ако тази мярка е предприета след и на основата на обоснован и обективен анализ на отделния случай на всеки чужденец от групата.

Тук отново е мястото да се подчертае, че експулсирането на чужденци може да съставлява нарушение на ЕКПЧ и на други основания, например на член 3, който съдържа забраната на нечовешко или унижително отношение, член 8, който регламентира правото на личен и семеен живот.

11. ЗАБРАНА НА ДИСКРИМИНАЦИЯТА.

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 14

ЗАБРАНА НА ДИСКРИМИНАЦИЯТА

Упражняването на правата и свободите, предвидени в тази конвенция, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация, основана по-специално на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически и други убеждения,

национален или социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение или друг някакъв признак.

КОНСТИТУЦИЯ НА РЕПУБЛИКА БЪЛГАРИЯ

Чл. 6. (1) Всички хора се раждат свободни и равни по достойнство и права.

(2) Всички граждани са равни пред закона. Не се допускат никакви ограничения на правата или привилегии, основани на раса, народност, етническа принадлежност, пол, произход, религия, образование, убеждения, политическа принадлежност, лично и обществено положение или имуществено състояние.

Упражняването на правата и свободите, предвидени в Конвенцията, следва да бъде осигурено без всякаква дискриминация. Формулировката на член 14 от ЕКПЧ не предоставя самостоятелно право – в случая свобода от дискриминация. Член 14 от ЕКПЧ не е насочен срещу дискриминацията по принцип, а само срещу дискриминацията във връзка с правата и свободите, гарантирани от Конвенцията. Това означава, че до тази разпоредба може да се прибегне само ако съществуват данни за нарушение на някое от правата и свободите по ЕКПЧ.

Забраната на дискриминация касае не само случаи, свързани с твърдения за нарушения, а до всяка дискриминация при упражняването на правата и свободите, гарантирани от ЕКПЧ. Дори ограниченията, които са предвидени по повод конкретно право, гарантирано от Конвенцията не бива да се прилагат по дискриминационен начин.

Забраната на дискриминацията и принципът за равенство на хората са едни от най-сложните принципи. В тази връзка принципите могат да имат стабилизиращо и благотворно въздействие само ако се прилагат правилно. Обратно, неправилното прилагане на принципите влече след себе си отрицателни последици за целия правопорядък. Ето защо е особено важно понятието за равенство да бъде разработено на различните равнища, на които трябва да изиграе положителната си роля – законодателно, изпълнително и съдебно.

Да уточним понятията!

До нарушение на принципите за равенство и недискриминация се стига, ако има различно отношение към еднакви случаи, без обективно и разумно обосноваване и ако липсва пропорционалност между преследваната цел и използваните средства.

Тези принципи изискват еднакво отношение към еднакви случаи и различно отношение към различни случаи.

Полицейските служители трябва да сътрудничат и подпомагат държавните органи, които от своя страна търсят начини да осигурят вътрешноправни средства за защита на лицата, които твърдят, че са жертва на нарушаването на Конвенцията и нейните протоколи. Освен това полицията трябва да упражнява правомощията си

и да осъществява своите функции без всякаква дискриминация на някое от основанията, определени в ЕКПЧ. Това означава също пълното и точно поддържане на цялата полицейска документация, което да позволява прозрачност при упражняването на правомощията и изпълнението на полицейските функции.

В своята дейност полицейските служители трябва да осигуряват спазването на правата и свободите на гражданите без всякаква дискриминация, основана на пол, раса, цвят на кожата, език, религия, политически убеждения, национален и социален произход, принадлежност към национално малцинство, имущество, рождение и пр.

12. ПРАВО НА ЕФИКАСНО СРЕДСТВО НА ЗАЩИТА ПРЕД НАЦИОНАЛЕН ОРГАН

ЕВРОПЕЙСКА КОНВЕНЦИЯ ЗА ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ОСНОВНИТЕ СВОБОДИ

Член 13

Право на ефективно средство за защита

Всеки, чиито права и свободи, предвидени в тази конвенция, са нарушени, трябва да разполага с ефикасни вътрешноправни средства за тяхната защита от съответна национална институция дори и нарушението да е извършено от лица, действащи в качеството си на представители на официалните власти.

Държавите, които са подписали и ратифицирали ЕКПЧ са длъжни да й придадат действие, като я въведат в националната си правна система. Целта на Конвенцията е да гарантира права, които трябва да бъдат защитавани и спазвани.

Република България е ратифицирала ЕКПЧ със закон, приет от Народното събрание на 31.07.1992г. – ДВ, бр. 66 от 1992г. В сила е за Република България от 07.09.1992г.

Според член 5, ал. 4 от КРБ, международните договори, ратифицирани по конституционен ред, обнародвани и влезли в сила в Република България, са част от вътрешното право на страната. Те имат предимство пред тези норми на вътрешното законодателство, които им противоречат.

Член 13 е доказателство, че нормите на Конвенцията и практиката на Европейския съд не стоят някъде далече от нашата действителност, а препращат към националните институции и законодателството на една държава. На нивото на конкретна държава е необходимо да бъде осигурено ефикасно средство за защита от съответната национална институция на всеки, чиито права и свободи, предвидени в ЕКПЧ са нарушени.

Правото на ефикасно средство на защита пред национален орган касае случаите, в които едно лице твърди, че има нарушение на някое от правата и свободите по Конвенцията. Поради това едно лице не може да се позове на него самостоятелно, а само във връзка с едно или повече от тези права и свободи.

Възможно е вътрешното законодателство на държавата да накърнява правата на едно лице, гарантирани от ЕКПЧ. В този случай ще бъде налице празнота във вътрешноправните средства за защита при нарушаване на тези права, а оттам и на член 13 от ЕКПЧ.

Да уточним понятията!

Правото на ефективно средство за защита предполага, когато едно лице има защитимо твърдение, че е жертва на нарушение на правата и свободите, предвидени в Конвенцията, да разполага със средство за защита пред национална институция с цел по твърдението му да бъде постановено решение и при нужда, да получи обезщетение.

В член 13 от ЕКПЧ се казва, че ефективно правно средство за защита се дължи “дори когато нарушението е извършено от лица, действащи в качеството си на представители на официалните власти”. Това показва, че разпоредбата се отнася към физическите лица, които действат от името на държавата. Полицията е част от системата на държавните органи, които следва да осигурят тази защита.

Например, когато едно лице направи твърдение, че е било подложено на изтезание от полицейски служители, за да се реализира напълно правото на “ефикасно средство на защита” е необходимо да бъдат спазени три изисквания:

- да реализира правото си на защита пред съответната национална институция;
- при наличие на данни за нарушение на неговите права да получи обезщетение;
- да бъде проведено пълно и ефективно разследване, което да доведе до идентифициране и наказване на виновните лица.

Задължението на държавата да проведе пълно и всестранно разследване, което включва разпит на всички свидетели, събиране на всички веществени доказателства и провеждане на необходимите експертизи, съществува в своята цялост при употребата на оръжие и физическа сила от страна на полицейски служители.

Общата законова забрана за произволна употреба на физическа сила, помощни средства или оръжие от полицейски служители е неефективна, ако не съществуват процедури за контрол при случаи на смърт, причинени телесни повреди или жестоко психическо третиране. Задължението за защита на правото на живот и забраната на изтезанията, нечовешкото или унижително отношение или наказание, разгледани във връзка с общото задължение на държавите по чл. 1 от ЕКПЧ “да осигурят на всяко лице под тяхна юрисдикция правата и свободите, определени от Конвенцията”, включва изискването за съответната форма на ефективно официално разследване в случаите, когато в резултат от действията на полицейските служители са убити хора или има пострадали.

При употребата на оръжие от полицейски служител в резултат, на която е починало едно лице във всички случаи ще се изисква:

- точно възстановяване на мястото на инцидента;
- разпит на полицейски служители;
- разпит на свидетели;

- извършването на балистични и медицински експертизи;
- събиране на всички останали доказателства, които биха могли да хвърлят светлина върху организацията на полицейската операция и употребата на огнестрелно оръжие.

Да уточним понятията!

При провеждане на ефективно официално разследване липсата на някой елемент от разследването би могло да доведе до нарушение на ЕКПЧ, дори и да няма основание да се приеме, че употребата на огнестрелно оръжие или сила са били неправомерни.

ГЛАВА ТРЕТА ПОЛИЦЕЙСКАТА ПРАКТИКА В ЗАЩИТА НА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА

След прочитането на тази глава ще можете да получите отговор на следните въпроси:

1. Кои права и свободи на човека могат да бъдат нарушени в резултат от упражняване на полицейските правомощия?
2. Какви са гаранциите, които предлага вътрешното законодателство в защита на правата и свободите по ЕКПЧ?
3. Какви качества и умения трябва да има полицейският служител при упражняването на полицейските си правомощия в общуването с гражданите?

1. ЗАДЪРЖАНЕ НА ЛИЦА

Нормативна регламентация.

ЗАКОН ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

Чл. 70. (1) Полицейските органи могат да задържат лица:

1. извършили престъпление;
2. които след надлежно предупреждение съзнателно пречат на полицейски орган да изпълни задължението си по служба;
3. които показват тежки психични отклонения и с поведението си нарушават обществения ред или излагат живота си на явна опасност;
4. малолетни нарушители, които са напуснали своите домове, настойници, попечители или обществените домове, където са били настанени;
5. при невъзможност да се установи самоличността в случаите и по начините, посочени в чл. 68;
6. които са се отклонили от изтърпяване на наказанието лишаване от свобода или от местата, където са били задържани като обвиняеми в изпълнение на полицейска административна мярка или по разпореждане на орган на съдебната власт;
7. в случаи, определени от закон.

(2) В случаите по ал. 1 лицата могат да бъдат настанени в специални помещения и спрямо тях могат да бъдат взети мерки за лична сигурност, ако поведението им и целите на задържането налагат това.

(3) Задържаното лице има право да обжалва пред съда законността на задържането. Съдът е длъжен да се произнесе по жалбата незабавно.

(4) От момента на задържането им лицата имат право на адвокатска защита.

Чл. 71. На лицата, задържани при условията на чл. 70, ал. 1, т. 1-5, не могат да им бъдат ограничавани други права освен правото на свободно

придвижване. Срокът на задържането в тези случаи не може да бъде по-дълъг от 24 часа.

Чл. 72. (1) За отвеждане на задържаните лица в определените за това места полицейските органи издават писмена заповед.

(2) Полицейските органи са длъжни незабавно да освободят лицето, ако основанието за задържането е отпаднало.

Чл. 77. При действията по чл. 68, 70, 73, 74 и 76 полицейските органи вземат необходимите мерки, гарантиращи личната им безопасност.

ПРАВИЛНИК ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА МИНИСТЕРСТВО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

Чл. 53. (1) В случаите, определени от закон, полицейските органи имат право да задържат лица.

(2) Задържаните лица се отвеждат в подразделенията на МВР или в други определени за това места.

(3) Оборудването на помещенията за настаняване на задържани лица и редът в тях се определят от министъра на вътрешните работи.

Чл. 54. (1) За лицата по чл. 53, ал. 1 се издава писмена заповед за задържане.

(2) В заповедта по ал. 1 се посочват:

1. името, длъжността и местоработата на служителя, издал заповедта;
2. основанието за задържането;
3. данни, идентифициращи задържаното лице;
4. датата и часът на задържането;
5. правата, които има лицето по чл. 70, ал. 3 и 4 ЗМВР.

(3) Заповедта се подписва от полицейския орган и от задържаното лице.

(4) Отказът на задържаното лице да подпише заповедта се удостоверява с подписа на един свидетел.

(5) Заповедта за задържане се завежда в специален регистър.

(6) Копие от заповедта се връчва на задържаното лице.

Коментар на основанията за задържане на лица.

Задържане на лице от органите на полицията се допуска, ако:

1. Лицето е извършило престъпление;
 - лицето е заварено на местопрестъплението;
 - лицето се намира в непосредствена близост до местопрестъплението и съществуват данни за участие му в престъплението – разпознато е

или е описано от очевидци, има следи от престъплението по тялото или дрехите му;

- когато срещу лицето е взета мярка за неотклонение “задържане под стража” със съдебно определение.

2. След надлежно предупреждение, лицето съзнателно пречи на полицейски орган да изпълни задължението си по служба.

- лицето може да бъде задържано в случай, че създава пречки полицейските служители да изпълняват предвидените от закона правомощия. Необходимо е лицето да съзнава, че с поведението си пречи да се извърши конкретно полицейско действие.
- поведението на лицето може да се изрази в:
- агресивни действия – бутане, замахване, заплахи, приканване към саморазправа, обидни думи;
- неизпълнение на отдадена устна заповед във връзка с изпълнение на задължението.
- на лицето трябва да бъде разяснено в какво се състои неправомерността на поведението му и да бъде предупредено, че ако не го коригира, остава възможността да бъде задържано.

3. Лицето показва тежки психически отклонения и с поведението си нарушава обществения ред или излага живота си на явна опасност.

- лицето има поведение неадекватно на обстановката, в която се намира;
- поведението му съставлява заплаха за самия него или за околните;

4. Лицето е малолетен нарушител, напуснал дома си, настойника или попечителя или обществения дом, в който е било настанено.

5. Лицето е с неустановена самоличност.

- проверка за установяване на самоличността се извършва по отношение на лица:
 - за които има данни, че са извършили престъпление или нарушение на обществения ред;
 - когато това е необходимо за разкриване или разследване на престъпления и при образувано административно-наказателно производство;
 - при осъществяване на контрол по редовността на документите за самоличност и пребиваване в страната;
 - на контролен пункт, организиран от полицията;
 - по искане на друг държавен орган за оказване на съдействие при условия и по ред, предвидени в закона (чл. 68 от ЗМВР).
- за да се задържи лице на това основание трябва да бъдат изчерпани всички начини, предвидени в закона за установяване на самоличност;

6. Лицето да се е отклонило от изтърпяване на наказанието лишаване от свобода или от местата, където е било задържано като обвиняем, в изпълнение на полицейска административна мярка или по разпореждане на съдебната власт;

- лицето е било настанено в предвиденото за целта места.

7. В случаи, определени със закон. Подзаконовите нормативни актове – правилници, наредби, инструкции не могат да създават или допълват такива основания.

- Освен ЗМВР, основания за задържане като мярка за неотклонение в досъдебното производство са предвидени в чл. 152 от НПК.

Да се има предвид! За задържането на лице се издава писмена заповед. В нея трябва да бъдат посочени името, длъжността и местоработата на полицейския служител, основанието, самоличността или други идентификационни данни за лицето, датата и часът на задържането и правата по чл. 70, ал. 3 и 4 от ЗМВР. Заповедта се подписва от полицейския служител и задържания и се завежда в специален регистър. Отказът на задържаното лице да подпише заповедта се удостоверява с подписа на един свидетел.

Изисквания към полицейските служители, относно спазване на стандартите по правата на човека.

От гледна точка на човешките права при задържане на лице всеки полицейски служител следва да спазва следните изисквания:

- да бъде убеден, че в конкретния случай са спазени необходимите законови изисквания за задържане;
- полицейският служител, който осъществява задържането, трябва да вземе мерки за недопускане на грешка или заблуждение относно личността на обекта на задържане и на обстоятелствата по конкретния случай;
- физическа сила, помощни средства и оръжие се използват само в краен случай, когато не може по друг начин да се осъществи задържането (вж. 3.2. и 3.3.). Използването им трябва да бъде пропорционално на конкретната заплаха, която представлява лицето, обект на задържане;
- полицейският служител трябва да даде навременна информация на задържаното лице за причините и основанията за неговото задържане;
- полицейският служител трябва да информира задържаното лице за правото му на защита и да осигури възможност задържания веднага да се свърже със защитник;
- задържаният има право да се среща насаме със своя защитник;
- полицейският служител трябва да уведоми задържания за правото му да се свърже с близки и да му осигури възможност да го реализира;

- всеки задържан има право на медицински преглед (включително лекар по негов избор и за негова сметка);
- полицейският служител трябва да не допуска действия, които съставляват изтезание, жестоко, нечовешко или унижително отношение или наказание при и по време на задържането;
- при очаквани усложнения при задържането, предварително да бъде предвидено участие на лекар или психолог, които да окажат съдействие при осъществяването му;
- на задържаното лице да се предостави копие от заповедта за задържане;
- да се даде възможност на задържаното лице да обжалва пред съда законността на задържането. Съдът е длъжен да разгледа жалбата и да се произнесе по нея незабавно;
- на задържаните по ЗМВР лица не могат да бъдат ограничавани други права, освен правото на свободно придвижване;
- срокът на полицейското задържане не може да надвишава 24 часа. В случай, че основаниято за задържане отпадне, полицейският служител е длъжен да освободи лицето незабавно.

Обобщения: 1. Незаконосъобразното задържане може да доведе до нарушение на правото на свобода и сигурност на личността.

2. Ако задържането е осъществено по един непрофесионален начин може да се стигне до нарушаване на забраната за изтезанията или нечовешкото или унижително отнасяне или наказание, а в някои случаи може да се стигне и до нарушаване на правото на живот.

3. При задържане на лице полицейските служители не трябва да допускат поведение, което да е дискриминационно.

4. Полицейските служители трябва да са запознати с това, че носят отговорността за лицата от момента на задържането им и нарушаването на гарантираните им права ще бъде предмет на контрол.

2. ИЗПОЛЗВАНЕ НА ФИЗИЧЕСКА СИЛА И ПОМОЩНИ СРЕДСТВА ОТ ПОЛИЦЕЙСКИ СЛУЖИТЕЛИ

Нормативна регламентация.

ЗАКОН ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

Чл. 78. (1) Полицейските органи могат да използват физическа сила и помощни средства при изпълнение на служебните си функции само ако те не могат да бъдат осъществени по друг начин, при:

1. противодействие или отказ да се изпълни законно разпореждане;
2. задържане на правонарушител, който не се подчинява или оказва съпротива на полицейски орган;

3. конвоиране на лице или при опит да избяга, да посегне на своя живот или на живота на други лица;
4. оказване съдействие на други държавни органи или длъжностни лица, на които противозаконно се пречи да изпълняват задълженията си;
5. нападения срещу граждани и полицейски органи;
6. освобождаване на заложници;
7. групови нарушения на обществения ред;
8. нападения на сгради, помещения, съоръжения и транспортни средства;
9. освобождаване на незаконно заети обекти, ако им е разпоредено от компетентен орган.

(2) Помощни средства са: белезници, усмирителни ризи, гумени и електрошокови палки и прибори; химически вещества, утвърдени от министъра на здравеопазването; служебни животни - кучета, коне; халосни патрони, патрони с гумени, пластмасови и шокови куршуми; устройства за принудително спиране на превозни средства; устройства за отваряне на помещения, светлинни и звукови устройства с отвличащо въздействие; водометни и въздухоструйни машини; бронирани машини и вертолети.

(3) Редът за употреба на средствата по ал. 2 се определя от министъра на вътрешните работи.

Чл. 79. (1) Физическа сила и помощни средства се използват след задължително предупреждение с изключение на случаите на внезапно нападение и при освобождаване на заложници.

(2) Използването на физическа сила и помощни средства се съобразява с конкретната обстановка, характера на нарушението на обществения ред и личността на правонарушителя.

(3) При използването на физическа сила и помощни средства полицейските органи са длъжни по възможност да пазят здравето и да вземат всички мерки за опазване живота на лицата, срещу които са насочени.

(4) Използването на физическа сила и помощни средства се преустановява незабавно след постигане целта на приложената мярка.

(5) Забранява се използването на физическа сила и помощни средства по отношение на видимо малолетни лица и бременни жени. Забраната не се отнася за случаите на масови безредици, когато са изчерпани всички други средства.

Изисквания към полицейските служители, относно спазване на стандартите по правата на човека.

Да се има предвид! 1. Използването на физическа сила и помощни средства е допустимо при строго спазване на закона и при условие, че служебните функции не могат да бъдат осъществени по друг начин.

2. Решението за използване на физическа сила и помощни средства се взема:

- при изпълнението на индивидуални задачи по охрана на обществения ред и борбата с престъпността – от отделния служител;

- при колективни действия или полицейски операции – от командира (старшия началник);

3. Използването на физическа сила и помощни средства се съобразява с конкретната обстановка, характера на нарушението и личността на нарушителя.

4. След използване на физическа сила и помощни средства, полицейските служители следва да изготвят докладна записка, която съдържа:

- кога, къде и срещу кого са използвани;

- описание на цялата обстановка по случая;

- в какво са се изразили действията на полицейския служител;

- какъв е бил крайния резултат;

- в кой момент е преустановено използването на физическа сила и помощни средства;

- какви мерки са взети за оказване на помощ на пострадалите.

- полицейските служители използват физическа сила и помощни средства след предупреждение, освен в случаите на внезапно нападение и освобождаване на заложници;
- прилагането на физическа сила и помощни средства трябва да се прекрати след постигането на целта;
- при употребата на физическа сила и помощни средства, полицейските служители са длъжни да вземат всички мерки за запазване на здравето и живота на нарушителите с изключение на ситуации на масови безредици, когато са изчерпани всички други възможности;
- полицейските служители трябва да осигурят оказването на първа помощ на лицата, пострадали при употребата на физическа сила и помощни средства;
- при използването на белезници е недопустимо, те да бъдат поставяни така, че да причиняват спиране на кръвообращението на лицето, на което са поставени;
- при използването на служебно куче, водачът му е длъжен с висок и ясен глас да предупреди нарушителя “Полиция! Спрете (излезте) или ще пусна служебното куче”;
- ударите с гумени палки се нанасят по възможност върху мускулите на крайниците, за да парират действията на нарушителите. Недопустимо е да се нанасят удари по главата;
- не се допуска въздействие с електрошокови палки по лицето, както и срещу видимо болни лица;
- не се допуска насочването на химически вещества пряко към дихателните и зрителните органи на нарушителите;
- газови патрони се изстрелват с пистолет (револвер) на разстояние, не по-малко от един метър от нарушителя, като цевта на оръжието се насочва срещу гърдите;

- при стрелба с гумени, пластмасови и шокови куршуми се забранява насочването на оръжието към главата на нарушителя, както и безразборна стрелба срещу група лица. Максимално допустимото разстояние за употребата на тези оръжия се определя от тактико-техническата характеристика на всеки отделен боеприпас;
- при използване на устройства за принудително спиране на МПС, полицейският служител е длъжен да осигури необходимата сигнализация и да подаде навреме видим знак за спиране от разстояние, съобразено с конкретната пътна обстановка.

Обобщения: 1. При използването на физическа сила и помощни средства, полицейските служители са длъжни стриктно да изпълняват изискванията на закона. В противен случай е възможно да бъдат нарушени:

- правото на живот;
- забраната за изтезанията, нечовешкото или унижително отнасяне или наказание.

2. Полицаят-професионалист изпълнява служебните си задължения по начин, който изключва възможността за конфронтация и сблъсък с гражданите. Въпреки това в практиката има случаи, когато задачите не могат да бъдат изпълнени по мирен начин на основата на преговори и диалог. Това определя голямото значение на обучението при използване на физическа сила и помощни средства от полицейските служители.

3. УПОТРЕБА НА ОРЪЖИЕ ОТ ОРГАНИТЕ НА МВР

Нормативна регламентация.

ЗАКОН ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

Чл. 80. (1) Полицейските органи могат да използват оръжие като крайна мярка:

1. при въоръжено нападение или заплахата с огнестрелно оръжие;
2. при освобождаване на заложници и отвлечени лица;
3. при неизбежна отбрана;
4. след предупреждение при задържане на лице, извършващо или извършило престъпление от общ характер;
5. след предупреждение за предотвратяване бягство на лице, задържано по съответния ред за извършено престъпление от общ характер.

(2) Полицейските органи при използване на оръжие са длъжни по възможност да пазят живота на лицето, срещу което е насочено, и да не застрашават живота и здравето на други лица.

(3) След използване на оръжие полицейските органи са длъжни да съставят писмен доклад по установения ред.

Коментар на основанията за използване на оръжие от полицейските служители.

1. При въоръжено нападение или заплаха с огнестрелно оръжие.

- въоръженото нападение или заплаха с огнестрелно оръжие са две независими една от друга хипотези, при всяка, от които може да бъде употребено оръжие;
- при първата хипотеза законът не уточнява какво може да бъде оръжието на нападението. Това означава, че нападателят може да бъде въоръжен с всякакъв вид оръжие, както огнестрелно, така и хладно. В тази хипотеза може да бъде включено и нападение с различни подръчни средства (метален прът, верига, кол и пр.), с които реално да бъде застрашен животът и здравето на нападнатия;
- втората хипотеза изисква заплахата да е осъществена само с огнестрелно оръжие. Заплахата може да се осъществи по различни начини (с думи или действия), но е необходимо тя да бъде реална, т.е. по отношение на заплашеното лице да съществува действителна опасност, че спрямо него ще бъде употребено оръжие.

Да се има предвид! При горните две хипотези не съществува задължително законово изискване полицейският служител да предупреди лицето, срещу което ще използва оръжието си. Въпреки това, ако конкретната ситуация позволява, той трябва да направи предупреждение. По този начин в пълна степен ще бъдат изпълнени изискванията на ЕКПЧ.

2. При освобождаване на заложенници и отвлечени лица.

- в тези случаи често престъпниците са въоръжени и съществува реална заплаха за здравето и живота на незаконно лишените от свобода.

Да се има предвид! Операциите за освобождаване на заложенници и отвлечени лица следва да се провеждат след задълбочено и внимателно планиране и подготовка, които да изключат или доведат до минимум възможните рискове за участниците, задържаните и третите лица.

3. при неизбежна отбрана.

- неизбежната отбрана е наказателноправен институт, регламентиран в чл. 12 и 12а от НК;

Да се има предвид! Съгласно чл. 12 от НК "Не е общественоопасно деянието, което е извършено при неизбежна отбрана - за да се защитят от непосредствено противоправно нападение държавни или обществени интереси, личността или правата на отбраняващия се или на друго чрез причиняване вреди на нападателя в рамките на необходимите предели.

Превиишаване пределите на неизбежната отбрана има, когато защитата явно не съответствува на характера и опасността на нападението.”

Независимо от характера и опасността на защитата няма превиишаване пределите на неизбежната отбрана, ако нападението е извършено:

- чрез проникване с насилие или с взлом в жилище;
- нападението не може да бъде отблъснато по друг начин.

Деецът не се наказва, когато извърши деянието при превиишаване пределите на неизбежната отбрана, ако това се дължи на уплаха или смущение.

Чл. 12а от НК Не е общественоопасно причиняването на вреди на лице, извършило престъпление при неговото задържане за предаване на органите на властта и предотвратяване на възможността за извършване на друго престъпление, ако няма друг начин за неговото задържане и ако при това задържане не е допуснато превиишаване на необходимите и законосъобразни мерки.

Необходимите мерки за задържане на лице, извършило престъпление, се превиишават тогава, когато има явно несъответствие между характера и степента на обществената опасност на извършеното от задържаното лице престъпление и обстоятелствата по задържането, както и когато на лицето без необходимост се причинява явно прекомерна вреда. В тези случаи наказателна отговорност се носи само в случаите на умишлено причиняване на вредата.

- при употреба на оръжие от страна на полицейски служител трябва да бъде налице съответствие между защитата и нападението.

Преценката за това се прави от следните обстоятелства:

- сила и интензивност на нападението;
- значимост на защитавания обект;
- степен на застрашаващата опасност;
- личността на нападателя;
- средствата използвани за нападение;
- броя на нападателите и отбраняващите се;
- мястото и времето на нападение и пр.

***Да се има предвид!** При условие, че употребата на оръжие не съответства на характера и опасността на нападението ще е налице превиишаване пределите на неизбежната отбрана. В тези случаи, полицейските служители ще носят съответната отговорност.*

4. след предупреждение при задържане на лице, извършващо или извършило престъпление.

- обвинението за престъпления от общ характер се повдига и поддържа от прокуратурата, а не по искане на пострадалото лице;
- съществуват две независими една от друга хипотези, при които може да се използва оръжие на горното основание:
 - първата обхваща случаите, когато лицата са заварени от органите на полицията в момента на извършване на престъплението;

- втора обхваща случаите, когато органите на полицията са установили лица, които вече са извършили престъпление, например: намират се в близост до местопроизшествието, посочени са от очевидци или върху тях има следи от престъплението.

Да се има предвид! 1. На горното основание може да се употреби оръжие само при осъществяване на полицейското правомощие “задържане”.

2. За да се употреби оръжие е необходимо при осъществяване на задържането, извършителят на престъплението да оказва съпротива.

3. Полицейският служител трябва да бъде убеден, че лицето, което ще бъде задържано извършва или е извършило престъпление.

4. Преди да използва оръжие, полицейският служител е длъжен да отправи предупреждение.

- не е оправдана употребата на оръжие срещу джебчии, дребни крадци и други лица, извършили маловажни престъпления, които не оказват съпротива и не са обществено опасни;

5. след предупреждение за предотвратяване на бягство на лице, задържано по съответния ред за извършено престъпление от общ характер.

- необходимо е лицето да е било задържано по съответния ред от органите на властта, т.е. срещу него да е била предприета една от следните мерки:

- задържане под стража по чл. 152 от НПК;
- предварително задържане по чл. 202 от НПК;
- полицейско задържане по чл. 70 от ЗМВР;
- да изтърпява наказание лишаване от свобода.

- лицето да е задържано за извършено престъпление от общ характер;
- лицето да е предприело бягство с предприемането на реални действия на нападение, например срещу полицейски служител. Често това основание за употреба на оръжие възниква при осъществяване на конвойна дейност.

Да се има предвид! Преди да използва оръжие на горното основание, полицейският служител е длъжен да отправи предупреждение.

Изисквания към полицейските служители, относно спазването на стандартите по правата на човека.

При използването на оръжие, полицейските служители са длъжни:

- да не застрашават живота и здравето на други лица;
- по възможност да пазят живота на лицето, срещу което е насочено. Целта на това полицейско действие трябва да бъде задържането, а не умъртвяването на лицето.

- при наличие на пострадал, полицейският служител е длъжен да окаже незабавно медицинска помощ;
- не е оправдано използването на оръжие срещу извършители на дребни и маловажни престъпления, които не проявяват агресивно поведение срещу полицейски служители и други граждани;
- по възможност полицейският служител трябва да отправи предупреждение преди да използва оръжие, дори в случаите, когато закона не го задължава за това;
- забранена е употребата на оръжие срещу малолетни, невменяеми и бременни жени, както и лица, извършили правонарушение, за което се предвижда административно наказание;
- качествено изпълнение на закона зависи до голяма степен от комплекс лични данни на полицейския служител като:
 - умения да общува с граждани;
 - разбирания за поведение при потенциални конфликтни ситуации;
 - правилно обучение да контролира нагласата си за употреба на оръжие;
 - обучение на алтернативни методи, които могат да се приложат в конкретната ситуация.

Да се има предвид! 1. Използването на оръжие е крайна мярка, която е предоставена на полицейските служители за случаите, когато нито една друга законова мярка не може да неутрализира правонарушителя.

2. Решението за употреба на оръжие се взема от:

- конкретния полицейски служител в случаите на въоръжено нападение, заплаха с огнестрелно оръжие и при неизбежна отбрана;
- от ръководителите на операцията при освобождаване на заложници и отвлечени лица;

- в зависимост от ситуацията – от полицейския служител или командира (старшият началник) в случаите на т. 4 и 5 на чл. 80 от ЗМВР.

3. Предупреждението, което е длъжен да отправи полицейския служител преди употребата на оръжие трябва да бъде ясно и недвусмислено оповестяване към лицето, срещу което е насочено действието. То може да се извърши по два начина:

- с думи – полицейският служител на висок глас ясно и недвусмислено заявява намерението си да използва оръжие като подканя лицето да преустанови действието си;

- чрез предупредителен изстрел във въздуха.

4. След използване на оръжие, полицейският служител трябва да изготви писмен доклад, който съдържа:

- име и длъжност на полицейския служител;
- дата и място на действието;
- каква задача е била изпълнявана;
- фактическа обстановка по случая, която е довела до използването на оръжие;

- основания за използване на оръжието и име на лицето, срещу което е било използвано;

- какви последици са настъпили в резултат на използването на оръжието.

Обобщения: 1. *Неправомерното или неправилно използване на оръжие може да доведе до нарушаване на правото на живот. Това налага полицейските служители да получат ефективно обучение по:*

- *законовите изисквания за употреба на оръжие;*
- *правилното боравене със зачисленото лично оръжие.*

2. *Когато държавата дава законови правомощия на полицията да използва оръжие, това не означава, че се отказва от отговорността да защитава правото на живот, свобода и сигурност на личността.*

3. *Полицейските служители трябва да бъдат обучавани и мотивирани да се въздържат от използването на оръжие, когато това е възможно. Употребата му трябва да се допуска само при наличие на абсолютна необходимост, която се изразява в липсата на други възможности за действие*

4. ПРОВЕЖДАНЕ НА РАЗПИТ ОТ ПОЛИЦЕЙСКИ СЛУЖИТЕЛИ (ВЗЕМАНЕ НА ОБЯСНЕНИЯ)

Случаи, в които полицейските служители провеждат разпит (вземат обяснения):

- на задържано лице по чл. 70 от ЗМВР;
- на уличено лице при провеждане на дознание или бързо полицейско производство (като доказателство по чл. 85 от НПК);
- на свидетел при провеждане на дознание или бързо полицейско производство (като доказателство по чл. 85 от НПК);
- при извършване на предварителна проверка по чл. 191 от НПК;
- при вземане на обяснения от граждани като оперативно-издирвателно мероприятие по чл. 162, ал. 1, т. 1 от ЗМВР;
- вземане на обяснение от граждани при извършване на проверка по възложена преписка.

Да се има предвид! 1. *Полицейският служител трябва да бъде добре подготвен за всеки случай на провеждане на разпит (вземане на обяснение);*

Подготовката включва:

- *запознаване с цялата налична информация;*
- *изучаване на лицето, което ще бъде разпитано;*
- *предварително формулиране на въпросите и планиране на реда за тяхното поставяне;*
- *осигуряване на подходяща обстановка за провеждане на разпита, която да изключва до минимум наличието на евентуални разсейващи фактори;*
- *призоваване на защитника, ако разпитваното лице е пожелало да упражни правото си на защита;*

2. При провеждането на разпита полицейският служител трябва да спазва следните изисквания:

- задаваните въпроси да са свързани с предмета на разпита, да са конкретни и точно формулирани, да са достъпни за разпитвания, да се поставят в определена логическа последователност, да не съдържат информация относно изясняваното събитие, да не подсказват или внушават отговора, да се поставят в неутрална форма;

- да насърчава лицето да сподели всички подробности, дори те да изглеждат маловажни;

- да насърчава лицето доброволно да предава информация, без да бъде подтикван;

- да избягва да прекъсва лицето, когато говори.

3. Провеждането на разпит (вземане на обяснение) трябва да бъде документирано чрез:

- протокол, изготвен от дознателя при разпит на уличено лице и свидетел по водено дознание или бързо производство;

- във всички останали случаи чрез писмени обяснения – саморъчни на разпитвания или написания от полицейския служител и подписани от разпитваното лице;

Изисквания към полицейските служители с оглед спазване на стандартите по правата на човека.

- при разпит на задържано лице по чл. 70 от ЗМВР, полицейския служител е длъжен в началото да разясни на лицето основанията за неговото задържане, правото му да откаже да даде обяснения и да му осигури възможност да се срещне със защитник;
- при разпит на уличено лице, дознателят в началото трябва да му разясни в какво престъпление е уличен, каква отговорност се предвижда за това престъпление, както и правото му да откаже да даде обяснения или да даде каквито пожелае и да му осигури възможност да се свърже със защитник;
- при разпит на свидетел, дознателят е длъжен да разясни правото, че не е длъжен да дава показания, чрез които може да уличи в извършване на престъпление себе си, своите възходящи, низходящи, братя, сестри или съпруг (чл. 96, ал. 1 от НПК). Ако свидетелят е съпруг, възходящ, низходящ, брат или сестра на уличеното лице се разяснява правото му да откаже да свидетелства (чл. 94 от НПК). Свидетелят не може да бъде разпитват относно обстоятелства, които са му били поверени като защитник или повереник (чл. 96, ал. 2 от НПК);
- самопризнанието на разпитваното лице не може да бъде единственото основание за заключение, че то е извършител на престъплението или нарушението. То задължително трябва да бъде подкрепено от други доказателства;

- при провеждането на разпит винаги трябва да се има предвид законовата презумпция за невинност на разпитваното лице;
- полицейският служител е длъжен да осигури преводач или тълковник в случаите, когато разпитваното лице не разбира езика, на който се говори или не чува;
- абсолютно недопустимо е при провеждане на разпит да се използва сила, заплашване или други действия, които могат да увредят живота, здравето или психиката на разпитваното лице;
- на разпитваното лице трябва да се осигури възможност да реализира правото си на защита;

Обобщения: *1. Провеждането на разпит (вземане на обяснение) е едно от най-често извършваните полицейски действия. Това налага да се обърне сериозно внимание на обучението и контрола на служителите по правилното му тактическо провеждане и спазване на изискванията за зачитане на човешките права.*

2. Непрофесионално подготвеният разпит с използването на незаконосъобразни методи и средства може да доведе до драстични нарушения на ЕКПЧ, свързани с правото на живот и на забраната за изтезания и нечовешко или унижително отношение или наказание.

5. ОСЪЩЕСТВЯВАНЕ НА КОНВОЙНА ДЕЙНОСТ

Нормативна регламентация.

ЗАКОН ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

Чл. 60. (1) В изпълнение на задачите по чл. 59 Националната полиция:

11. организира и осъществява дейност по конвоиране на лица в страната и в чужбина;

Коментар на основанията за извършването на конвойна дейност.

1. Конвоирането е принудително отвеждане на едно или повече лица по определен маршрут от полицейски конвоен наряд.

2. Органите на МВР конвоират:

- лица, на които е взета мярка за неотклонение “задържане под стража” –чл. 152 от НПК;
- лица, по отношение, на които е наредено “предварително задържане” – чл. 202 от НПК;

- лица, за които е взето решение за “принудително довеждане” – чл. 95, ал. 3 от НПК, чл. 157 от НПК, чл. 209, ал. 2 от НПК;
- лица, които са задържани с писмена заповед по чл. 70 от ЗМВР;
- лица, задържани по реда и условията на УБДХ;
- лица, които са обявени за издирване и са намерени;
- психично или заразно болни лица за принудително лечение или изследване;
- чужди граждани, за които по реда и при условията на ЗЧРБ е издадена заповед за принудително отвеждане до границата на Република България, експулсиране от страната или настаняване в специални домове;
- лица, подлежащи на приемане/предаване в изпълнение на международни съдебни поръчки по международни договори, по които Република България е страна;
- непълнолетни лица, бегълци от домовете, където са били настанени;
- за изпълнение на наказанието лишаване от свобода – чл. 376 от НПК;
- в други случаи, предвидени в закон.

3. Органите на МВР извършват конвоиране въз основа на:

- акт на съда, на органите на досъдебното производство или комисиите за борба с противообществените прояви на малолетни и непълнолетни;
- писмена заповед за задържане;
- писмена заповед на компетентните длъжностни лица за принудително отвеждане или експулсиране на чужди граждани от страната;
- решение на съда или нареждане от компетентен здравен орган по смисъла на Закона за народното здраве;
- заявка за конвоиране от местата за лишаване от свобода;
- телеграма за обявяване за общодържавно издирване.

4. Служителите, които ще участват в конвойния наряд се определят за всеки конкретен случай, в зависимост от:

- броя на лицата, които ще се конвоират;
- степента на обществена опасност на извършените от тях деяния;
- тежестта на наложените им наказания;
- личността на конвоираните;
- поведението, което конвоираните са показали по време на задържането им или при предишно конвоиране;
- възрастта, физиката и пола на конвоираните;
- разстоянието и особеностите на маршрута на конвоя;
- превозното средство, което ще се ползва;
- наличие на данни за осуетяване на конвоя.

Да се има предвид! Изпълнението на конвойна дейност започва след провеждане на инструктаж от началника на полицейското звено или определен от него служител.

Изисквания към полицейските служители във връзка спазването на стандартите по правата на човека.

- конвоираните лица трябва да бъдат запознати с изискванията при осъществяване на конвоя, с правата и задълженията си по време на конвоиране и с правомощията на полицейските служители, спрямо тях;
- съгласно чл. 80, ал. 1, т. 5 от ЗМВР полицейските служители могат да използват оръжие при бягство на конвоирано лице, което е извършило престъпление от общ характер. В този случай полицейският служител трябва да отправи предупреждение. Полицейският служител трябва да има предвид, че употребата на оръжие е крайна мярка и преди използването ѝ, той трябва да се съобрази, както с личността и обществената опасност на предприетия бягство, така и с тежестта на деянието, заради което е задържан;
- поведението на конвоиращите полицейски служители към конвоираните лица трябва да бъде делово и съобразено с нормативните актове и направения инструктаж. Не бива да се допускат действия, които да застрашават живота, физическото здраве и достойнството на конвоираните лица;
- забранено е конвоирането на непълнолетни, бременни жени, майки с деца, психично или заразно болни, заедно с други лица;
- поставянето на белезници на конвоираните лица не е задължително и зависи от поведението им;
- за преодоляване на езикови, медицински и други проблеми в конвойния наряд могат да бъдат включени и други държавни служители;

Да се има предвид! Служителите от конвойния наряд са длъжни:

- да предприемат мерки за осигуряване на безопасността на конвоираните лица, като след проверка отстраняват всички предмети, които биха послужили за нападение, бягство, осуетяване на конвоя или биха довели до възникване на друга извънредна ситуация;
- да предупреждават и отстраняват гражданите, които се приближават до конвоираните лица, опитват се да разговарят с тях, да им предават вещи, бележки, предмети;

- да извършват допълнителна проверка на конвоираните лица, когато са налице основателни предположения, че в тях са попаднали вещи или предмети, забранени за носене.

Обобщения:

1. При осъществяване на конвойна дейност от полицейски служители може да бъде застрашен и отнет човешки живот. Полицейските служители трябва да бъдат добре обучени и да се съобразяват с това, че употребата на сила, помощни средства и оръжие трябва да бъде на законно основание, при условие, че е абсолютно необходимо използването им и е пропорционално на заплахата в конкретния случай.

2. Правилното обучение трябва да допринесе за намаляване на паниката и стреса от възникващите ситуации и усложнения в хода на конвоя и да даде нагласа за търсене на алтернативни методи за въздействие на лицата, които конвоират полицейските служители.

3. Полицейските служители не трябва да допускат от своя страна поведение, което:

- може да доведе до нарушаване на забраната за нечовешко или унижително отнасяне или наказание;

- е продиктувано от дискриминационни мотиви.

6. УСТАНОВЯВАНЕ НА САМОЛИЧНОСТ

Нормативна регламентация.

ЗАКОН ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

Чл. 68. (1) Полицейските органи могат да извършват проверки за установяване самоличността на лица:

1. за които има данни, че са извършили престъпления или други нарушения на обществения ред;

2. когато това е необходимо за разкриване или разследване на престъпления и при образувано административнонаказателно производство;

3. при осъществяване на контрол по редовността на документите за самоличност и пребиваване в страната;

4. на контролен пункт, организиран от полицията;

5. по искане на друг държавен орган за оказване на съдействие при условия и по ред, предвидени в закон.

(2) Установяване на самоличността се извършва чрез представяне на документ за самоличност на лицето, сведения на граждани с установена

самоличност, които познават лицето, или по друг начин за събиране на достоверни данни.

Чл. 77. При действията по чл. 68, 70, 73, 74 и 76 полицейските органи вземат необходимите мерки, гарантиращи личната им безопасност.

Коментар на основанията за извършване на проверка за установяване на самоличност.

1. Проверка за установяване на самоличност на лица, за които има данни, че са извършили престъпления или други нарушения на обществения ред. В този случай, полицейският служител трябва да разполага с достоверна информация, че конкретно лице е извършител на правонарушение. Това може да стане в следните случаи:

- лицето е заварено на местопроизшествието;
- при извършване на проверка у лицето са намерени предмети или следи, които доказват, че то е извършител на престъпление или нарушение на обществения ред;
- при задържане на укриващи се лица;
- по друг път са получени достоверни данни, че конкретно лице е извършител на престъпление.

2. Когато проверката за установяването на самоличност е необходима за разкриване или разследване на престъпления и при образувано административно наказателно производство. В този случай са налице три хипотези:

- първата обхваща случаите, когато е налице извършено престъпление, но извършителят не е разкрит. Тези проверки могат да се извършват от всички служители на полицията, които имат отношение по разкриване на престъпността. Обект на проверките са лицата, които са евентуални извършители на престъпления или разполагат с информация относно извършени престъпления. Повод за проверката може да бъде съмнително поведение на лицето или присъствието му в близост до мястото на извършване на престъплението и др.;
- втората хипотеза обхваща случаите, когато проверката е необходима за разследване на престъпления. Това предполага образувано предварително производство или досъдебно полицейско производство. Тези проверки могат да се извършват от полицейски служители с дознателски правомощия или други, на които е възложено за оказват помощ при провеждане на конкретно разследване. Обект на проверките могат да бъдат заподозрени лица или такива, които биха могли да се използват като свидетели в разследването;
- при третата хипотеза става въпрос за случаите на образувано административно-наказателно производство. Полицейските служители са длъжни да установят самоличността на извършителите на административното нарушение и на свидетелите;

3. При осъществяване на контрол по редовността на документите за самоличност и пребиваване в страната.

4. На контролен пункт, организиран от полицията.

- на тези пунктове се осъществява контрол по отношение на преминаващите граждани и моторни превозни средства;
- проверка за самоличността на гражданите се извършват при влизането им в зони с ограничен достъп или обекти, охранявани от полицията.
- По искане на друг държавен орган за оказване на съдействие при условия и по ред, предвидени в закон.
- необходимо е да е направено искане от друг държавен орган, например – съдебната или общинската администрация, длъжностни лица от финансови, санитарни или други служби;
- гражданите нямат право да изискват от полицията съдействие за установяване на самоличност на дадено лице, освен в случаите, когато това е свързано с престъпление или нарушение на обществения ред.

Начини за установяване на самоличност:

- представяне на лична карта, паспорт или друг официален документ, например свидетелство за управление на МПС, служебна карта и др.;
- при липса на документ за самоличност или на друг официален документ, полицейските служители могат да използват сведения на граждани с установена самоличност, които познават лицето – роднини, съседни, близки, приятели, колеги и др.;
- могат да бъдат използвани и други начини за установяване на самоличността. Условието при тях е полицейският служител да бъде убеден, че ще получи достоверна информация относно самоличността на проверяваното лице. Възможно е например полицейският служител да се обади по телефона на посочените близки на лицето, да посети неговия адрес или адреса на неговите близки и др.;

Да се има предвид! Обикновено в практиката полицейският служител сам взема решение по отношение на кое лице и в кой момент да осъществи проверката за установяване на самоличността. Това зависи от естеството на изпълняваните задачи и от особеностите на всеки конкретен случай. В случай, че самоличността не може да бъде установена, лицето може да бъде задържано в съответното полицейско управление – чл. 70, ал. 1, т. 5 от ЗМВР

При проверката полицейските служители задължително трябва да се представят като покажат служебната си карта (ако са цивилни), служебният

си знак и съобщят своето звание, име и полицейската структура, в която служат.

При извършване на проверката полицейските служители не могат да отнемат документа за самоличност. Това може да стане само ако на лицето е наложена мярка за неотклонение “задържане под стража”, при настаняване в местата за изтърпяване на наказанието “лишаване от свобода”, при задържане по чл. 70 от ЗМВР или в други определени от закон случаи. Иззетият документ се връща при отпадане на основанията за отнемане.

Изисквания към полицейските служители във връзка със спазване на стандартите по правата на човека.

- предприемането на проверки за установяване на самоличност налага ограничения спрямо лицата, които са техен обект, но гарантираните им права няма да са нарушени, а само ограничени, ако предприетите действия са в съответствие със закона. Действията по установяване на самоличност са строго регламентирани;
- при извършване на проверката, полицейските служители трябва да имат предвид презумпцията за невинност и да съобразяват своето поведение с нея;
- полицейските служители не могат да предприемат действия, които да са дискриминационни;
- проверката за установяване самоличност не може да бъде извършвана по начин, който уронва престижа и човешкото достойнство на проверяваното лице;

Обобщения: 1. При извършване на проверката за самоличност съществува опасност да бъде нарушена забраната за изтезанията и нечовешкото или унижително отношение или наказание, както и забраната за дискриминация. Това налага провеждането на обучение в съответствие с изискванията към полицейските служители, ръководство и контрол при осъществяването на това правомощия.

2. Проверките за установяване на самоличност на лица крият рискове за извършващите ги полицейски служители. Техните действия трябва да бъдат адекватни на конкретната ситуация и да не създават опасност, както за самите тях, така и за гражданите.

3. При контактите си с гражданите полицейските служители трябва да поставят приоритетно в своето поведение нагласата си за изслушване на лицата, които проверяват и да проявяват толерантност и търпимост към тях.

7. ЛИЧЕН ОБИСК

Нормативна регламентация.

ЗАКОН ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

Чл. 73. (1) Полицейските органи извършват личен обиск на лица:

- 1. задържани при условията на чл. 70, ал. 1;**
- 2. за които съществуват данни, че носят опасни и забранени за притежаване предмети;**
- 3. заварени на място, където е извършено престъпление или нарушение на обществения ред, когато има достатъчно данни, че у тях се намират вещи, които са свързани с престъплението.**

(2) Личен обиск може да бъде извършен само от лице, което принадлежи към пола на обискирания.

Чл. 75. (1) За всички случаи на извършен личен обиск, проверка на вещи и превозни средства полицейският орган съставя протокол, който се подписва от него, от един свидетел и от съответното лице и му се предоставя екземпляр от него.

(2) Личният обиск, проверката на вещи и превозни средства се извършват по начин, който да не уронва честта и достойнството на гражданите.

Чл. 77. При действията по чл. 68, 70, 73, 74 и 76 полицейските органи вземат необходимите мерки, гарантиращи личната им безопасност.

**ПРАВИЛНИК ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА МИНИСТЕРСТВО
НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ**

Чл. 55. (1) При извършване на личен обиск по смисъла на чл. 73 ЗМВР полицейските органи вземат мерки за осигуряване на личната си безопасност.

(2) Мерките по ал. 1 се изразяват в готовност на проверяващия орган във всеки момент да въздейства върху обискираните лица с предупреждение, сила, помощни средства или оръжие.

НАКАЗАТЕЛНО-ПРОЦЕСУАЛЕН КОДЕКС

Чл. 138. (1) Претърсване на лице в досъдебното производство без разрешение на съдия от съответния първоинстанционен съд се допуска:

- 1. при задържане;**
- 2. когато има достатъчно основание да се счита, че лицата, които присъстват при претърсването, са укрили предмети или книжа от значение за делото.**

(2) Обискът се извършва от лице от същия пол в присъствието на поемни лица от същия пол.

(3) Протоколът за извършеното следствено действие се представя за одобряване на съдията незабавно, но не по-късно от 24 часа.

Коментар на основанията за извършване на личен обиск.

Полицейските служители могат да извършват личен обиск на лица в следните случаи:

1. Задържани при условията на чл. 70, ал. 1 от ЗМВР.

- при всички случаи на задържане на лица, полицейските служители трябва да им направят личен обиск.
- За които съществуват данни, че носят опасни и забранени за притежаване предмети.
- извършването на личен обиск на това основание предполага наличие на информация, че у дадено лице се намират опасни и забранени за притежаване предмети;
- носенето на такива предмети създава опасност, както за самото лице, така и за живота и здравето на гражданите, които се намират в близост;
- полицейските служители трябва да са наблюдателни за откриването на опасни предмети у лица, които се намират на обществени места.

3. Заварени на място, където е извършено престъпление или нарушение на обществения ред, когато има достатъчно данни, че у тях се намират вещи, които са свързани с престъплението.

- основание за личния обиск е съществуването на сведения и подозрения, че у някои лица, присъствали на мястото, където е извършено правонарушението се намират предмети, документи или други вещи, които са свързани с него;
- полицейските служители не бива да допускат да бъдат замаскирани, укрити или изхвърлени веществени доказателства, които могат да помогнат при разследване и разкриване на престъплението и неговия извършител.

4. Като процесуално-следствено действие в досъдебното полицейско производство.

- полицейските служители трябва да знаят, че личния обиск в досъдебното производство се извършва с предварително разрешение или последващо одобрение от съдия от съответния първоинстанционен съд. Това изискване е в съответствие със стандартите по ЕКПЧ за справедлив процес.
- безпристрастността на съдия или длъжностно лице, упълномощено да изпълнява съдебни функции е гаранция за законност на извършените действия и защита правата на гражданите.

Изисквания към полицейските служители относно спазване на правата на човека.

- личен обиск може да бъде извършен само от лице, което принадлежи към пола на обискирания, с изключение, когато това действие се извършва от лекар;
- извършването на личен обиск е оправдано изключение от международния принцип за неприкосновеност на личност и това полицейско действие трябва да бъде извършвано по начин, който да не уронва честта и достойнството на обискирания, например лицата да бъдат събличани на публични места, в присъствието на други хора; спрямо тях да се употребяват обиди и закани; да се отправят нецензурни изрази и др.;
- за направения личен обиск, полицейските служители задължително съставят протокол;

Да се има предвид! В протокола трябва да бъдат отразени: всички извършени от полицейските служители действия, поведението на обискирания, всички намерени предмети, вещи и документи, които трябва да бъдат индивидуализирани с техните отличителни белези, данните на свидетеля, присъствал на обиска.

Протокол за извършен личен обиск се съставя и когато у проверяваното лице не е намерено нищо.

- протоколът се подписва от полицейския служител, извършил обиска, от един свидетел и от обискирания;
- на обискираното лице се предоставя екземпляр от изготвения протокол.

Обобщения: 1. При извършването на личен обиск полицейските служители не трябва да допускат да бъде нарушена забрана за нечовешкото или унижително отношение.

2. Полицейските служители не трябва да допускат поведение и действие, което да е дискриминационно спрямо гражданите, обект на личен обиск.

3. Възможността да бъде употребена сила спрямо лице, което е проверявано трябва да бъде стриктно преценявана от позицията на абсолютна необходимост за употреба на сила и пропорционалност на заплахата в конкретния случай.

4. В прекия си контакт с гражданите при извършването на личен обиск полицейските служители трябва да проявяват своите умения да общуват с тях. Агресията и конфронтацията трябва да отстъпи място на толерантността и психологическите начини за въздействие.

8. ПРОВЕРКА НА ЛИЧНИ ВЕЩИ И ПРЕВОЗНИ СРЕДСТВА

Нормативна регламентация.

ЗАКОН ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

Чл. 74. (1) Полицейските органи могат да проверяват личните вещи на лица:

- 1.** в случаите по чл. 68-70;
- 2.** когато са налице достатъчно данни, че се укриват веществени доказателства за извършено престъпление.

(2) Проверка на превозно средство може да бъде извършена в случаите, когато са налице данни за извършено нарушение на обществения ред.

Чл. 75. (1) За всички случаи на извършен личен обиск, проверка на вещи и превозни средства полицейският орган съставя протокол, който се подписва от него, от един свидетел и от съответното лице и му се предоставя екземпляр от него.

(2) Личният обиск, проверката на вещи и превозни средства се извършват по начин, който да не уронва честта и достойнството на гражданите.

Чл. 77. При действията по чл. 68, 70, 73, 74 и 76 полицейските органи вземат необходимите мерки, гарантиращи личната им безопасност.

ПРАВИЛНИК ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА МИНИСТЕРСТВО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

Чл. 56. При извършване на проверката на лични вещи по смисъла на чл. 74, ал. 1 ЗМВР полицейските органи следят проверяваните лица да не изхвърлят вещи и предмети.

Чл. 57. (1) Проверката на превозни средства по смисъла на чл. 74, ал. 2 ЗМВР включва:

- 1.** проверка на документите за самоличност на лицата;
- 2.** проверка на свидетелството за правоуправление;
- 3.** проверка на документите на превозното средство и на превозвания товар;
- 4.** проверка на превозното средство.

(2) Проверката на моторни превозни средства (МПС) се извършва при неработещ двигател.

Изисквания към полицейските служители относно спазване правата на човека.

- проверката на вещи и превозни средства трябва да се извършва по начин, който да не уронва честта и достойнството на гражданите, уверено и спокойно, без прояви на мнителност или отправяне на обидни думи и обвинения;
- полицейският служител, който извършва проверката, трябва да се представи на гражданите като съобщи своето звание, фамилно име и поделението, в което работи;
- полицейският служител, трябва да уведоми гражданите, спрямо които предприема проверката за основанията и целта на действията си;
- с цел да бъде осигурена безопасността на полицейските служители и гражданите, които се намират в превозното средство, проверката на МПС трябва да се извършва при неработещ двигател;
- за всички случаи на проверка на вещи и превозни средства, полицейският служител е длъжен да състави протокол.

Да се има предвид! В протокола трябва да бъдат отразени датата и мястото на проверката; имената и местоработата на служителя, който я е извършил; основанието, посочено в закона; личните вещи, които са проверени; уликите и веществените доказателства, които са намерени; когато се проверява МПС трябва да бъдат отразени регистрационния номер, цвят марка и други идентификационни данни.

Обобщения:

1. Проверката на лични вещи засяга неприкосновеността на личността, но когато е извършена правомерно няма да е налице нарушение на правата на гражданите, спрямо които се предприема;
2. По време на извършването на това полицейско действие съществува опасност да бъде нарушена забраната за нечовешко или унижително отношение, например чрез отправянето на обиди и закани;
3. При извършването на проверката на лични вещи и превозни средства полицейските служители трябва да проявяват своите умения да общуват с гражданите толерантно и адекватно на ситуацията;
4. Точното изпълнение на проверката чрез легитимирането на служителя, който я извършва, законовите основания, съгласно които се предприема и пълното протоколиране на извършените действия ще направят предприетите действия перфектни, неатакуеми и прозрачни.

9. ПРОВЕРКА НА ПОМЕЩЕНИЯ

Нормативна регламентация.

ЗАКОН ЗА МИНИСТЕРСТВОТО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

Чл. 76. (1) Полицейските органи могат да извършват проверки в помещения без съгласие на собственика или обитателя или в тяхно отсъствие само когато:

- 1. следва да се предотврати непосредствено предстоящо или започнало тежко престъпление;**
- 2. са налице данни, че в помещението се укрива лице, извършило тежко престъпление;**
- 3. е необходимо оказване на неотложна помощ на лица, чийто живот, здраве или лична свобода се намират в опасност, или са налице други случаи на крайна необходимост.**

(2) Полицейските органи след приключване проверката на помещението са длъжни да съставят протокол, в който се посочват името и длъжността на служителя и неговата месторабота, самоличността на собственика или обитателя, основанието за проверката, времето и мястото на извършването ѝ и резултатите от нея. Протоколът се подписва от полицейския орган, от един свидетел и от собственика или обитателя на помещението, когато той присъства. Отказът на собственика или обитателя да подпише протокола се удостоверява с подписа на свидетеля. Копие от протокола се предоставя на собственика или обитателя на помещението.

(3) За проверката незабавно се уведомяват органите на прокуратурата.

ПРАВИЛНИК ЗА ПРИЛАГАНЕ НА ЗАКОНА ЗА МИНИСТЕРСТВО НА ВЪТРЕШНИТЕ РАБОТИ

Чл. 58. (1). Проверката на помещения по смисъла на чл. 76 ЗМВР по възможност трябва да се извършва от няколко полицейски служители.

(2) Преди извършване на проверката по ал. 1 се вземат мерки за уведомяване на най-близкото полицейско звено.

(3) При започване на проверката, помещенията се претърсват за наличие на хора.

(4) При проверката се установява самоличността и ако са налице основанията, предвидени в закона, на лицата се извършва личен обиск, проверяват се личните им вещи и се задържат.

(5) В случаите, когато лицата се нуждаят от неотложна помощ, се вземат необходимите мерки.

НАКАЗАТЕЛНО-ПРОЦЕСУАЛЕН КОДЕКС

Чл. 133. По искане на съда или на органите на досъдебното производство всички учреждения, юридически лица, длъжностни лица и граждани са длъжни да предадат намиращите се у тях предмети и книжа, които могат да имат значение за делото.

Основание и цел на претърсването

Чл. 134. (1) Когато има достатъчно основание да се предполага, че в някое помещение или лице се намират предмети или книжа, които могат да имат значение за делото, се извършва претърсване за откриването и изземването им.

(2) Претърсване може да се извърши и с цел да се издири лице или труп.

Органи, които могат да нареждат претърсване и изземване

Чл. 135. (1) В досъдебното производство претърсване и изземване се извършват с разрешение на съдия от съответния първоинстанционен съд.

(2) В неотложни случаи, когато това е единствената възможност за събиране и запазване на доказателствата, органите на досъдебното производство могат да извършат претърсване и изземване без разрешение на съдия от съответния първоинстанционен съд. Протоколът за извършеното следствено действие се представя за одобряване на съдията незабавно, но не по-късно от 24 часа.

(3) В съдебното производство претърсване и изземване се извършват по решение на съда, който разглежда делото.

Лица, в присъствието на които се извършва претърсването и изземването

Чл. 136. (1) Претърсването и изземването се извършват в присъствието на поемни лица и на лицето, което използва помещението, или на пълнолетен член на семейството му.

(2) Когато лицето, което използва помещението, или член на семейството му не може да присъства, претърсването и изземването се извършват в присъствието на домоуправителя или на представител на общината или кметството.

(3) Претърсването и изземването в помещение, което се ползва от държавни или обществени служби, се извършват в присъствието на представител на службата.

(4) Претърсване и изземване в помещения на чуждестранни представителства и на представителства на международни организации и в жилища на техни служители, които се ползват с имунитет по отношение на наказателната юрисдикция на Република България, се извършват със съгласието на ръководителя на представителството и в присъствието на прокурор и представител на Министерството на външните работи.

Извършване на претърсването и изземването

Чл. 137. (1) Претърсването и изземването се извършват през деня, освен ако не търпят отлагане.

(2) Преди да пристъпи към претърсване и изземване, съответният орган представя разрешението за това и предлага да му се посочат търсените предмети и книжа.

(3) Органът, който извършва претърсването, има право да забрани на присъстващите да влизат във връзка с други лица или помежду си, както и да напускат помещението, докато завърши претърсването.

(4) При претърсването и изземването не могат да се извършват действия, които не се налагат от тяхната цел. Помещения и хранилища се отварят принудително само при отказ да бъдат отворени, като се избягват ненужни повреди.

(5) Когато при претърсването и изземването се разкрият обстоятелства от интимния живот на гражданите, вземат се необходимите мерки те да не се разгласяват.

(6) Иззетите предмети и книжа се предявяват на поемните лица и другите присъстващи. Когато е необходимо, те се опаковат и запечатват на мястото на изземването им.

Изисквания към полицейските служители относно спазване правата на човека.

- законосъобразната проверка на помещения ограничава без да нарушава неприкосновеността на жилището и намесата от страна на полицията в личния живот на гражданите.
- внезапното нахлуване в помещения без съгласието на собственика или обитатели или в тяхно отсъствие крие големи рискове за полицейските служители и за лицата, които се намират в тях. Полицейските операции при проверка на помещения трябва да бъдат правилно планирани и подготвени.
- проверката на помещение може да бъде извършена едновременно с други полицейски действия: установяване на самоличност, личен обиск, проверка на личните вещи, задържане на лице. Те се прилагат задължително, когато са на лице основанията за тях, с оглед постигане целта на проверката. Всички предприети полицейски действия трябва да бъдат извършени правомерно.
- когато лицата, които са заварени на мястото на извършване на проверката се нуждаят от оказване на помощ, се вземат съответните мерки за запазване на живота и здравето им.
- за извършването на проверка на помещения, полицейските служители изготвят протокол.

Да се има предвид! В протокола за извършена проверка на помещение се посочват:

- името и длъжността на служителя и неговата месторабота;
- самоличността на собственика или обитателя;
- основанието за проверката;

- времето и мястото на извършването ѝ;
- резултатите от нея.

Протоколът се подписва от полицейския орган, от един свидетел и от собственика или обитателя на помещението, когато той присъства.

Отказът на собственика или обитателя да подпише протокола се удостоверява с подписа на свидетеля. Копие от протокола се предоставя на собственика или обитателя на помещението. Протокол за извършената проверка се съставя дори в помещението да не е намерено нищо.

- полицейските служители трябва да знаят, че претърсването и изземването в досъдебното производство се извършва с предварително разрешение или последващо одобрение от съдия от съответния първоинстанционен съд. Това изискване е в съответствие със стандартите по ЕКПЧ за справедлив процес.
- непристрастността на съдия или длъжностно лице, упълномощено да изпълнява съдебни функции е гаранция за законност на извършените действия и защита правата на гражданите.

Обобщения: *1. При проверка на помещение може да бъде нарушена неприкосновеността на жилището на лицата, спрямо които се предприема;*

2. Правилната подготовка на извършване на проверката на помещения може да намали опасността от нарушаване на правата на гражданите, спрямо които се предприема;

3. Всички сведения от личен характер, които са станали достояние на полицейските служители в хода на проверката не трябва да бъдат разгласявани, извън нуждите по конкретния случай;

4. Употребата на сила, помощни средства или оръжие трябва да бъде абсолютно необходима и пропорционална на заплахата в конкретния случай;

ПРАВАТА НА ЧОВЕКА И ПОЛИЦЕЙСКАТА ПРАКТИКА

Наръчник за обучение на сержанти от полицейските служби

Издание на Фондация Български адвокати за правата на човека

ISBN 954-8094-01-0

Първо издание

Авторски колектив
Ръководител Бойко Иванов Славчев
Анастасия Димитрова Маркова
Кристина Димитрова Дилова

Редактор
Динко Кънчев

Графичен дизайн корица
Димитър Стоянов – Димо

Подготовка за печат и печат
Архонт – В ООД

София, март 2002
Разпространява се безплатно

Този наръчник се издава
от **ФОНДАЦИЯ БЪЛГАРСКИ АДВОКАТИ**
ЗА ПРАВАТА НА ЧОВЕКА в рамките
на проекта „Полицията – структура
насочена към обществеността“.

Проектът се осъществява с финансовата
подкрепа на програмата **МАТРА**
на Министерството на външните работи
на Холандия и **КОРДЕЙД**.

РАЗПРОСТРАНЯВА СЕ БЕЗПЛАТНО